

'dat het gewoon is dat we er zijn'

Doortje Kal & Jet Vesseur

‘dat het gewoon is dat we er zijn’

'dat het gewoon is

Doortje Kal & Jet Vesseur

dat we er zijn'

Een appèl op het sociaal-cultureel werk
door mensen met een verstandelijke beperking
een onderzoeksverslag

© Doortje Kal, Jet Vesseur

Vormgeving: Rutger Post/InBeelding

Omslagillustratie: Carolien Kramer
(atelier Prisma), z.t. (detail)

Fotografie: Iolanda Swaen

Drukwerk: Drukkerij Raddraaijer b.v.

Uitgave: Instituut voor Gebruikersparticipatie en
Beleid (IGPB)/Stichting Prisma

ISBN 90-803578-5-5

NUGI 740

november 2003

Doortje Kal is voor dit onderzoek naar het IGPB
gedetacheerd vanuit Actioma, Instituut voor
Innovatie, Onderzoek en Activering

Deze uitgave is te bestellen door € 10,- over te
maken op giro 6868185 t.n.v. IGPB, Amsterdam
o.v.v. 'Dat het gewoon is ...'

Als je niet gelooft dat mensen met een verstandelijke handicap waardevol en belangrijk kunnen zijn, als je niet gelooft dat ze in het leven ongeveer hetzelfde willen als jij, dan lukt het je nooit om mensen te ondersteunen om een beter netwerk op te bouwen. We hoeven mensen met een verstandelijke handicap daartoe niet te repareren of klaar te stomen. Wel moeten we anderen erachter laten komen dat mensen met een verstandelijke handicap in een gevarieerde samenleving een waardevolle rol kunnen spelen en dat we kunnen bijdragen aan elkaars menszijn.

(Brian Lensink, 1997)

Voorwoord

Voor u ligt een onderzoek naar de mogelijkheden en belemmeringen voor mensen met een verstandelijke beperking om gebruik te maken van maatschappelijke voorzieningen in Amsterdam. Het feit dat zo'n onderzoek nodig is zegt eigenlijk al genoeg. De integratie van mensen met een verstandelijke beperking in onze samenleving en - om specifiek te zijn - in Amsterdam laat nog steeds te wensen over. Zeker: er wordt gezorgd voor huisvesting en aangepast werk en activiteiten overdag conform de huidige inzichten. Maar het leven zou meer moeten en kunnen bieden. Het deel uit maken van de samenleving om ons heen betekent ook een plek vinden in je eigen buurt, het kunnen deelnemen aan activiteiten waar andere inwoners van Amsterdam ook voor kunnen kiezen, het invullen van je eigen sociale contacten en vrije tijd. Juist dat maakt het leven volwaardig. Het besef hiervan - zowel bij mensen met een beperking als bij instellingen en organisaties in Amsterdam - groeit. Termen als *Community Care* en *volwaardig burgerschap* komen we steeds vaker tegen als het gaat om de deelname van mensen met een beperking aan het maatschappelijke leven.

Dit onderzoek probeert in kaart te brengen waar zowel kansen als belemmeringen liggen voor die deelname, gaat in op de mogelijke rol van het welzijnswerk hierbij, beschrijft de methode *kwartiermaken* en geeft tenslotte concrete aanbevelingen die de deelname van mensen met een beperking aan maatschappelijke activiteiten kunnen bevorderen. Belangrijk onderdeel van het onderzoek is ook de verslaglegging van het *cliëntenpanel*, gevormd door mensen met een verstandelijke beperking zelf.

Tenslotte: dit onderzoek is een begin, zo u wilt een stap in een proces dat uiteindelijk moet leiden tot wat een van de leden van het cliëntenpanel als volgt verwoordde: 'dat het gewoon is dat we er zijn'. Dat zal nog heel wat inspanning vergen van alle betrokkenen. Hopelijk is dit onderzoek daarbij een belangrijke aanzet.

Dank aan allen die aan dit onderzoek hebben meegewerkt. In de eerste plaats aan de onderzoekers en schrijvers van het IGPB, Doortje Kal en Jet Vesseur voor hun deskundigheid en betrokkenheid; aan de mensen van het cliëntenpanel, aan de deelnemers van de begeleidingscommissie en aan de gemeente Amsterdam die dit onderzoek van groot belang achtte en mogelijk maakte.

Jan-Anton den Rooijen
directeur Stichting Prisma

Inhoudsopgave

1. MET RESPECT EN WAARDIGHEID Aanleiding, achtergrond en doelstelling	13
2. WERKEN AAN GASTVRIJHEID Onderzoeksopzet: cliëntenpanel en kwartiermaaktraject	17
3. EEN NIEUW APPÈL OP HET WELZIJNSWERK Verslag van literatuuronderzoek	21
4. GEWONE-MENSEN-WENSEN Verslag van de werkgroep cliëntenpanel	34
5. BIJ ELKAAR BETROKKEN Verslag van het kwartiermaaktraject	40
6. ‘DAT HET GEWOON IS DAT WE ER ZIJN’ Aanbevelingen en methodieken	50
7. WAAR HET HUIS GEEN ZORG KRIJGT VINDT DE ONTMOETING NIET PLAATS Epiloog	58
Literatuuropgave en Bijlages	61

I. MET RESPECT EN WAARDIGHEID

Aanleiding, achtergrond en doelstelling

Stichting Prisma is een organisatie voor Vrijtijdsbesteding en Vorming voor mensen met een verstandelijke beperking in Amsterdam en omgeving. Ze komt voort uit een fusie van het Activiteitencentrum - opgezet door ouders van kinderen met een verstandelijke beperking - en Stichting AGO voor Gespecialiseerd Jeugd- en VolwassenenWerk. De fusie had tot doel het aanbod te bundelen. Prisma is een kleine organisatie met een grote impact. Met vijf beroepskrachten en drie mensen voor ondersteunende taken (ID-banen) verzorgt Prisma dertig activiteiten - waarvan de meeste wekelijks. Aan deze activiteiten nemen maar liefst 1200 mensen met een verstandelijke beperking deel, soms meerdere keren per week. Dit is natuurlijk alleen mogelijk door de medewerking van maar liefst 236 vrijwilligers. Prisma noemt hen de ware helden die het werk van Prisma op alle onderdelen ondersteunen.

Echter, Prisma stuit op haar grenzen: de behoefte aan activiteiten is bijzonder groot en de behoefte aan vrijwilligers daarmee schier oneindig. De werving en begeleiding is bijna niet meer te behappen. Bovendien doet zich de vraag voor of het wel wenselijk is dat Prisma blijft uitdijen. Moet er niet hoognodig een begin gemaakt worden met het belangrijke proces van integratie in een aantal activiteiten in bijvoorbeeld het reguliere welzijnswerk? Onderhavig onderzoek wil bijdragen aan de omslag van Prisma als groeiende organisatie voor *categoriale* activiteiten naar Prisma als tevens *expertorganisatie*. In deze tweede hoedanigheid zou Prisma *reguliere* organisaties stimuleren en ondersteunen om activiteiten die nu door Prisma worden georganiseerd zelf in hun pakket op te nemen en/of waar mogelijk en gewenst ze geïntegreerd aan te bieden.

Het streven van Prisma de deelname van mensen met een verstandelijke beperking aan activiteiten binnen het reguliere welzijnswerk en de sportbeoefening in Amsterdam te stimuleren, is conform een van de actiepunten uit de REGIOVISIE VERSTANDELIJK GEHANDICAPTEN VOOR DE REGIO AMSTERDAM (1999):

We moeten ramen en deuren plaatsen, zodat mensen met hun problemen naar buiten kunnen.
Aysel Disbudak, Migrantenplatform Gehandicapten Amsterdam

Reguliere buurtvoorzieningen moeten opengesteld worden voor mensen met een verstandelijke handicap. Een spreiding over stadsdelen van vrije tijd activiteiten voor mensen met een verstandelijke handicap is wenselijk. De activiteiten van Prisma zullen zich moeten gaan uitstrekken tot ondersteuning en begeleiding van reguliere voorzieningen.

Teneinde inzicht te krijgen in de belemmeringen die er bestaan voor mensen met een verstandelijke beperking om zoveel mogelijk te integreren binnen bestaande voorzieningen en oplossingen daarvoor aan te dragen, is in overleg met de gemeente door Prisma een onderzoeksopdracht verleend aan het Instituut voor Gebruikersparticipatie en Beleid. Drie stadsdelen wilden aan het onderzoek meedoen: Oud-West, Oud-Zuid en de Baarsjes. Uiteindelijk is de Baarsjes toch afgehaakt. Het onderzoek moest leiden tot:

- meer deelname van mensen met een verstandelijke beperking aan reguliere voorzieningen
- meer zicht op de motieven van de doelgroep om al of niet aan activiteiten deel te nemen
- een methodiek om deelname te bevorderen
- een bewustzijn van de stadsdelen en besturen van organisaties met betrekking tot de integratieproblematiek.

In het onderzoek gaat expliciet aandacht uit naar belemmeringen voor integratie en naar de rol die Prisma als expertise-centrum kan spelen.

Een belangrijke grond voor het onderzoek is - zoals gezegd - gelegen in de regiovisie. De volgende paragraaf gaat daarop in.

Vervolgens wordt in hoofdstuk 2 de achtergrond en werkwijze van de onderzoekers toegelicht. Hoofdstuk 3 gaat in op beleidsnotities en inhoudelijke discussies rond vermaatschappelijking en integratie en op de rol van het welzijnswerk daarbij. Van het onderzoek van de werkgroep cliëntenpanel onder mensen met een verstandelijke

beperking wordt in hoofdstuk 4 verslag gedaan. Het kwartiermaaktraject wordt in hoofdstuk 5 beschreven. In het zesde hoofdstuk staan aanbevelingen uitgewerkt, die de doelstellingen van het onderzoek dichterbij kunnen brengen.

Regiovisie voor Verstandelijk Gehandicaptenzorg voor de regio Amsterdam

In februari 1999 presenteerden zorgvragers, zorgaanbieders, zorgverzekeraar en overheden uit de regio Amsterdam voor het eerst een gezamenlijk ontwikkelde visie op de zorg- en dienstverlening aan mensen met een verstandelijke handicap. Directe aanleiding was de startnotitie van de provincie Noord Holland: ZORG VOOR VERSTANDELIJK GEHANDICAPTEN IN DE PROVINCIE NOORD-HOLLAND (november 1997). Anne Lize van der Stoel, voorzitter van de regiocommissie, memoreert in het voorwoord dat behalve de inhoud van de visie ook het *gezamenlijk* ontwikkelen van deze visie van niet te onderschatten waarde is. Dat gegeven vormt een goede basis om te werken aan een gemeenschappelijke aanpak van gesignaleerde knelpunten in de zorg- en dienstverlening - op basis van de wensen van de cliënt. Elke partij wordt geacht zijn eigen rol en verantwoordelijkheid te nemen. 'Verstandelijk gehandicapten' worden in de regiovisie gedefinieerd als mensen die op grond van hun verstandelijke beperking problemen ondervinden bij deelname aan de samenleving. De regiovisie citeert de Federatie van Ouderverenigingen (FvO), die benadrukt dat mensen met een verstandelijke beperking *in de gelegenheid moeten worden gesteld* hun mogelijkheden te ontwikkelen en zelf aan te geven op welke wijze zij in de samenleving willen participeren (FvO, GEWOON DOEN, 1994).

Mensen met een verstandelijke beperking benoemen zelf als hun boodschap dat zij er graag bij willen horen en recht hebben op een plaats in de maatschappij. Zij willen geaccepteerd worden zoals ze zijn.

'Ieder mens wil graag de mogelijkheid hebben zich naar beste kunnen te ontwikkelen en wil tegemoet getreden worden met respect en waardigheid. De samenleving moet zodanig worden ingericht dat dit voor iedereen mogelijk wordt.'

Niet alleen onderling

De Federatie van Ouderverenigingen is van mening dat mensen met verstandelijke beperkingen kansen ontnomen worden, als de groep alleen onderling met elkaar mag/moet optrekken. (FvO, 1994)

Vrije tijd: domein van volwaardig burgerschap

Ook in de literatuur wordt de koppeling gemaakt tussen vrije tijd en burgerschap. De wenselijkheid burgers ten volle te doen delen in het soort van leven dat maatschappelijk als geaccepteerd en wenselijk wordt beschouwd, maakt de mogelijkheden tot vrije tijd besteding tot een sociaal burgerrecht.

Uiteindelijk berust burgerschap op een gedeeld besef van mensen deelgenoot te zijn van een lottsgemeenschap van burgers. Burgerschap is een vorm van betrokkenheid. Vrije tijd moet als domein van burgerschap aangemerkt worden. We moeten opnieuw kijken naar de mogelijke bijdrage van de vrije tijd aan de ontwikkeling van nieuwe vormen van identificatie en betrokkenheid. Vrije tijd wordt teveel bezet en overgelaten aan de markt. Men heeft geen oog voor de positieve culturele betekenis van plekken zoals het sociaal-cultureel werk die biedt. Voor veel mensen vormt de eigen wijk nog steeds een belangrijke plek in de vormgeving van het alledaagse burgerschap en dat des te meer naarmate ze daarin afhankelijk zijn in tijd-ruimtelijke zin. Men moet zich niet fixeren op het buurtcentrum, maar er ook niet aan voorbij gaan.

(Mommaas, 2002)

De regiovisie onderstreept dat vraaggestuurde zorg niet alleen over *zorg* gaat. De inrichting van onze samenleving, de mate waarin wij bereid zijn in te schikken voor mensen met een handicap is van even groot belang (blz.14). De Gemeente Amsterdam wordt gevraagd het voortouw te nemen.

Een van de uitgangspunten in de regiovisie is dat *vrijtijdsbesteding* een noodzakelijke voorwaarde is voor een goede kwaliteit van bestaan van volwaardige burgers en hun sociale integratie.

Activiteiten moeten regulier geregeld worden en reguliere instellingen moeten aangeven waarom dit niet zou kunnen. Prisma moet zich meer kunnen gaan richten - anders dan nu het geval is - op ondersteuning en begeleiding van vrijwilligers en beroepskrachten in reguliere activiteiten. Mensen met ernstige en/of dubbele handicaps en zij die ouder zijn of van migrantenafkomst moeten in dit proces niet worden vergeten.

2. WERKEN AAN GASTVRIJHEID

Onderzoeksopzet: cliëntenpanel en kwartiermaaktraject

Cliëntenpanel

In 1995 werd in Amsterdam door het Amsterdams Patiënten Consumenten Platform (APCP) het initiatief genomen voor een *cliëntenpanel* geestelijke gezondheidszorg (ggz). Het cliëntenpanel is in het leven geroepen om regelmatig elementen van het werk van de ggz tegen het licht te houden. Alle betrokken partijen hadden behoefte aan een onderzoeksgroep waaraan vragen konden worden voorgelegd. Cliëntenorganisaties worden steeds vaker om advies gevraagd, of het nu gaat om een regiovisie of het kwaliteitsbeleid van een instelling. Om een gefundeerd advies te geven hebben cliëntenorganisaties informatie nodig van hun achterban. Eén manier om aan die informatie te komen is het cliëntenpanel. Behalve de cliëntenorganisaties zelf, weten ook zorgaanbieders en zorgverzekeraars het cliëntenpanel als onderzoeksinstrument te waarderen.

Onderzoek met behulp van een cliëntenpanel is een voorbeeld van beleidsonderzoek (APCP/IGPB,1999). Het cliëntenpanel is echter ook een vorm van *handelingsonderzoek*. Doel van deze manier van werken is *cliënten in staat te stellen beleid te evalueren en hen te betrekken bij beleidsvorming*. Het cliëntenpanel betreft niet alleen georganiseerde, maar ook ongeorganiseerde cliënten bij het onderzoek.

Het Instituut voor Gebruikersparticipatie en Beleid (IGPB) heeft het cliëntenpanel als onderzoeksinstrument verder ontwikkeld met als doel maximaal de ervaringskennis van cliënten te benutten. Daarbij worden cliënten niet alleen als bron van kennis ingeschakeld. Cliënten zelf worden getraind om als (mede)onderzoekers op te treden. Zij vormen een werkgroep die leert interviewen en een enquête af te nemen. Deze werkgroep bepaalt ook - in samenspraak met de onderzoeker van het IGPB - welke vragen gesteld worden. Het zijn de ervaringen van de cliënten van de werkgroep die het referentiekader vormen voor het opstellen van de vragen en de interpre-

Definities

Er is een ontwikkeling gaande in de wijze waarop men tegen mensen met een verstandelijke beperking aankijkt. Deze komt tot uitdrukking in de definities die men hanteert. Zo wordt steeds meer in definities van verstandelijke handicap de handicap gezien als *kenmerk van de relatie tussen individu en omgeving*. Deze relatie wordt bepaald door de mogelijkheden van het individu in relatie tot de eisen die de omgeving stelt en de mate waarin het individu in staat is hieraan te voldoen. Het gaat er niet om mensen met een verstandelijke beperking zo normaal mogelijk te doen zijn, maar hun levensomstandigheden zo normaal mogelijk te maken. Het gaat om de vraag hoe zij een meer gewaardeerde rol in de samenleving kunnen krijgen. Voor dit proces is een verandering van de houding van de samenleving noodzakelijk. Uiteindelijk gaat het om de verbetering van de kwaliteit van het bestaan van de betrokkenen. (Overkamp, 2000)

Dezelfde visie komt tot uitdrukking in de tiende editie van het handboek *Mental Retardation: Definition, Classification and Systems of Supports* van de American Association on Mental Retardation (AAMR, 2002). Dit handboek presenteert een vernieuwde definitie en een nieuw model waarmee het verschijnsel 'verstandelijke handicap' op grond van de huidige wetenschappelijke en maatschappelijke inzichten kan worden begrepen.

tatie en verwerking van de onderzoeksresultaten. De onderzoekers krijgen een vergoeding voor hun werkzaamheden. Juist vanwege deze manier van werken heeft Prisma het IGPB gekozen als onderzoeksinstituut. Met onderhavig onderzoek zet het IGPB voor het eerst het cliëntenpanel als methode in ten behoeve van de participatie van mensen met een *verstandelijke beperking*.

Gelukkig raakt men ook elders steeds meer overtuigd van de waarde van het nauw betrekken van de mensen om wie het gaat, bij onderzoek. Zo is er in Amsterdam door de Landelijke Federatie Belangenorganisaties (LFB) *Onderling Sterk* samen met het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) onderzoek gedaan naar de kwaliteit van bestaan onder cliënten van de Sociaal Pedagogische Dienst (SPD) Amstel en Zaan. Zij hebben daarbij gebruik gemaakt van de in de Verenigde Staten ontwikkelde methode *Ask me* (tegenwoordig *Zeg het ons*) (NIZW, 2000). De zorginstelling IJlanden deed - op meer klassieke wijze - onderzoek (o.a.) naar behoeften en wensen van hun cliënten op het gebied van maatschappelijke integratie (Van 't Padje e.a., 2001).

Om de werkgroep van mensen met een verstandelijke beperking samen te stellen is via Prisma, de Federatie van Ouderverenigingen, de LFB *Onderling Sterk*, de zorginstellingen en de SPD een oproep verspreid. Daarop hebben negen mensen gereageerd. Twee vielen er na de eerste bijeenkomst af. Van de overige zeven hebben er zes actief meegedaan. Uiteindelijk heeft de werkgroep gedraaid met vijf mensen. Deze groep is begeleid door Jet Vesseur van het IGPB. De werkgroep had tot taak het panelonderzoek uit te voeren. De bedoeling van het inschakelen van het te vormen panel was om gebruik te maken van de deskundigheid van de mensen die uit eigen ervaringen iets kunnen vertellen over - in dit geval - mogelijkheden en belemmeringen voor vrijetijdsbesteding in algemene voorzieningen.

Kwartiermaken

Een tweede invalshoek die door het IGPB met dit onderzoek is gekozen is die van *kwartiermaken*. Kwartiermaken is letterlijk het voorbereiden van de komst van een groep nieuwelingen. In 1997 startte in Zoetermeer een project Kwartiermaken dat

zich ten doel stelde de sociale integratie van mensen met een *psychiatrische achtergrond* te bevorderen. Uit uiteenlopend onderzoek kwam naar voren dat mensen met een psychiatrische achtergrond maar moeilijk het vertrouwd dagactiviteitencentrum (Dac) konden verlaten, terwijl bij zeker de helft van de bezoekers wel de behoefte bestond buiten het Dac activiteiten te ontplooien. En er was ook een aanzienlijke groep die de (huis)deur helemaal niet uitkwam.

Net als in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking is in de geestelijke gezondheidszorg een proces van *vermaatschappelijking* gaande. Vermaatschappelijking betekent fundamenteel dat iemand vanuit een positie buiten het gewone maatschappelijk leven en buiten het alledaagse sociale leven, weer deel kan nemen aan dat maatschappelijk leven (Baart 2002). De centrale boodschap van kwartiermaken is dat vermaatschappelijking pas kans van slagen heeft als in de samenleving werkelijk ruimte wordt gemaakt voor mensen met handicaps of beperkingen. Kwartiermakers werken daarom aan een gastvrij onthaal in buurtcentra en vrijwilligerswerk, in het denken over 'anders zijn' en burgerschap, in netwerken van vriendschap. De normale gang van zaken wordt daartoe onder de loep genomen, om te achterhalen waar ze opengebrouwen moet worden oftewel opgeschort om de beoogde ruimte te creëren. Als vermaatschappelijking niet wordt gekoppeld aan kwartiermaken loopt het proces dood: dan gaan we weer terug naar de gesegregeerde zorg; of de mensen met een handicap zullen zoveel assimilatie-druk ervaren dat ze zich in hun schulp zullen terugtrekken, onder het mom van 'Ik blijf binnen, buiten doet zeer'. Om 'ruimte voor mensen met makke' te bereiken zullen de belangen van de betrokkenen steeds opnieuw achterhaald, gearticuleerd en behartigd moeten worden. Het gaat kwartiermakers om het bevorderen van een maatschappelijk klimaat waarin (meer) mogelijkheden ontstaan op volwaardig burgerschap voor mensen die met mechanismen van uitsluiting kampen. Kwartiermakers werken aan gastvrijheid (Kal, 2001).

Vanwege haar expertise op het gebied van kwartiermaken heeft het IGPB Doortje Kal gevraagd als medeonderzoeker. Het gaat er immers in dit onderzoek niet alleen om de wensen van de cliënten te inventariseren. Evenzeer is aan de orde om op aanwij-

Dit nieuwste *AAMR-model* wordt een *functioneel model* genoemd omdat het functioneren van mensen in dagelijkse situaties centraal staat en niet het defect, de aandoening of het intelligentietekort. Erkend wordt dat dit functioneren plaatsvindt binnen het spanningsveld tussen enerzijds competenties van de persoon en anderzijds verwachtingen en eisen van de omgeving. Ten slotte gaat het model ervan uit dat dit functioneren positief kan worden beïnvloed door ondersteuning. Het *ondersteuningsparadigma* houdt in dat zoveel als mogelijk ondersteuning plaatsvindt binnen het natuurlijke systeem in de eigen omgeving van de persoon. Het gespecialiseerde systeem ondersteunt het natuurlijke en komt daar niet onnodig voor in de plaats.

Hoeksteen van het *AAMR-model* is de fundamentele gelijkwaardigheid van alle mensen in de samenleving. Daarmee hangt samen het gelijke recht op toegang tot sociale, politieke en economische hulpbronnen van de samenleving en het individuele recht op nastreven van persoonlijke ontplooiing en geluk. In Nederland staat dit denken bekend als het *burgerschapsparadigma*. Buntinx benadrukt dat - hoezeer hij dit functionele model ook ondersteunt - de subjectieve belevingen en waarderingen van mensen met een verstandelijke beperking uitgangspunt moeten blijven. Bevorderen van het functioneren is niet zomaar identiek met bevorderen van kwaliteit van bestaan. (Buntinx, 2003)

zing van cliënten duidelijk te krijgen wat het aan extra's vraagt van de instellingen voor sociaal-cultureel werk om gastvrijheid te verlenen aan deze bijzondere burgers, die niet zomaar hun weg vinden naar en in het buurthuis. En vervolgens: hoe kan in dat extra's worden voorzien.

Begeleidingscommissie

Naast de eerder genoemde werkgroep panelonderzoek is voor het gehele onderzoek een begeleidingscommissie ingesteld. De begeleidingscommissie had als taak de voortgang en de kwaliteit van het onderzoek te bewaken. Wellicht belangrijker nog was dat zij hielp draagvlak voor het onderzoek te creëren en de onderzoekers ondersteunde. De commissie is drie maal bijeengekomen: bij de start, halverwege en aan het einde van het onderzoek. De laatste keer is het concept van het onderzoeksrapport besproken.

De commissie was breed samengesteld en bestond uit vertegenwoordigers van de Gemeente Amsterdam (Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling), de stadsdelen Oud-West en Oud-Zuid, IJlanden, de SPD Amstel en Zaan, de Federatie van Ouderverenigingen en Stichting Prisma. De directeur van Prisma, Jan Anton den Rooijen trad op als voorzitter.

3. EEN NIEUW APPÈL OP HET WELZIJNSWERK

Verslag van literatuuronderzoek

Halve deinstitutionalisering

Zoals bekend nam eind jaren zestig de kritiek op de inrichtingen toe. Inrichtingen boden geen ruimte voor de eigenheid van het individu. De opgenomenen raakten er murw en hospitaliseerden onder het te strakke regime. De gesegregeerde zorg stond relaties met de oorspronkelijke omgeving in de weg. Het isolement van de inrichting moest doorbroken worden. Mensen met welke handicap dan ook moesten de kans krijgen gewaardeerde rollen in de samenleving te vervullen.

In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen fysieke, functionele en sociale integratie. Met de *fysieke* integratie zijn we al een eindje op weg. Grote inrichtingen worden ontmanteld en steeds meer mensen met beperkingen wonen in een gewone wijk. Met *functionele* integratie wordt bedoeld dat mensen met handicaps van gewone voorzieningen in de samenleving gebruik maken. *Sociale* integratie betreft het onderhouden van contacten met mensen uit de samenleving. De functionele en sociale integratie houden nog veel te wensen over en vormen - zoals we zagen - de aanleiding voor dit onderzoek. Integratie heeft pas zin als het zicht biedt op participatie en wel op een manier die de gehandicapte voor ogen staat, of anders gezegd op een manier die hem past. Vermaatschappelijking als proces van integratie krijgt pas positieve betekenis wanneer het een bijdrage levert aan het welbevinden van het individu. Het gaat om de mate van tevredenheid over het eigen leven. Vermaatschappelijking vraagt een dusdanige inrichting van de samenleving dat integratie mogelijk wordt. Uit onderzoek blijkt dat voor daadwerkelijke contacten het verkeren in elkaars nabijheid niet voldoende is. Fysieke integratie zoals wonen in de wijk of *Prisma*-activiteiten in het buurthuis, is wel een noodzakelijke, maar niet voldoende voorwaarde voor het ontstaan van een werkelijke ontmoeting. Sociaal contact komt niet zomaar tot stand. Daarvoor is extra inspanning en aanmoediging nodig. De sociale omgeving - in de

Maatschappelijk geaccepteerd

Het gevoel van welbevinden neemt bij veel cliënten toe wanneer zij in een omgeving functioneren die aan algemene, maatschappelijk geaccepteerde standaarden voldoet. Zo'n omgeving straalt kennelijk positief op hun persoon af; hun zelfbeeld en zelfachting nemen in zekere zin de kleur van die hoger gewaardeerde omgeving aan. (Van Weeghel, 1996)

Zin der zotheid

Inge Mans heeft in haar onderzoek naar vijf eeuwen zwakzinnigenzorg er de vinger opgelegd dat 'de geïntegreerde plek voor zwakzinnigen in de samenleving' - zoals die momenteel wordt nagestreefd - een groot verschil met vroeger kent. In de cultuur van de Middeleeuwen en de Renaissance werden geboren zotten niet uitsluitend als 'zorgenkinderen' gezien. Dit kwam doordat het begrip zotheid indertijd niet zozeer op een individueel gebrek duidde, als wel op een menselijke zwakte die *ieder mens* aangeboren was, en niet alleen geboren zotten. Enerzijds was de scheidslijn tussen geboren zotten en anderen daardoor niet zo scherp; anderzijds waren geboren zotten door de onverholen en onnozele wijze waarop zij hun dwaasheid tentoon spreidden duidelijk anders dan anderen. Zij vormden de belichaming van menselijke onwijsheid, en daarmee hielden zij de zich wijs achtende mens 'een waarheid' voor. Hoe vreemd, bovennatuurlijk of onmenselijk zotten ook leken en hoezeer hun waarheid ook uit een andere wereld leek te stammen, die andere wereld was wel onlosmakelijk met 'deze' wereld verbonden. Hierin kwam verandering toen narren en zotheid in de loop van de zeventiende eeuw in diskrediet raakten door de opkomst van een nieuwe, burgerlijke en o.a. in Nederland calvinistische moraal. In plaats van *toonbeeld* hoe de mens in heel zijn onvolmaaktheid is, werden narren en zotten het *tegenbeeld* van hoe de mens zou moeten zijn: indien niet volmaakt dan toch trachtend zichzelf te vervolmaken. In de burgerlijke

wijk of in het buurthuis - moet zich instellen op de aanwezigheid van mensen met een handicap (Overkamp, 2000).

We moeten derhalve oppassen dat vermaatschappelijking niet blijft steken in slechts bouwkundige deconcentratie van instellingen. Het risico is groot dat een halve de-institutionalisering het draagvlak voor de vermaatschappelijking ondermijnt. Tot nu toe heeft het bouwkundige aspect - het geïntegreerde *wonen* - veel aandacht opgeëist; voor de invulling van het dagelijks leven bestond veel minder interesse. Geïntegreerde *vrije tijdsbesteding* blijkt een onontgonnen gebied. De vrijetijdsbesteding wordt vaak uit het *zorgaanbod* gehaald, zonder dat er een alternatief voor is. De categorale dagcentra oriënteren zich steeds meer op arbeidsmatige activiteiten. Uiteindelijk zijn er bar weinig activiteiten waarbij mensen met een handicap iets samendoen met mensen zonder handicap. Voor mensen met een intensieve ondersteuningsbehoefte door een meervoudige handicap bestaat er al bijna helemaal niets gezamenlijks (RVZ KNELPUNTEN 2002).

Aan de andere kant kan de beoogde verandering niet van vandaag op morgen worden gerealiseerd. 'Als we decennia lang mensen ver weg van de samenleving achter het scherm van een instituut hebben gehouden, kunnen we niet verwachten dat, indien we dat scherm wegtrekken, iedereen met open armen klaar staat' (RVZ KNELPUNTEN 2002, blz. 72).

Wellicht, stelt de *Raad voor de Volksgezondheid en Zorg* (RVZ, 2002) moet de *vermaatschappelijking* van de zorg als beleidsdoelstelling nummer één vervangen worden door *het geschikt maken van de samenleving* voor de opvang van gehandicapten (blz. 51). In *de zorg* wordt signaleerd dat 'begeleiders nieuwe stijl' tot primaire taak hebben het netwerk van de gehandicapte te helpen versterken, de beeldvorming te beïnvloeden en de algemene instellingen toegankelijker te maken. Professionals in de zorg zullen beter moeten worden toegerust en gesteund in een andere manier van werken, ze zullen moeten leren bruggen te bouwen naar andere sectoren in de samenleving.

De RVZ meent dus dat ondersteuning aan deelname in de samenleving van mensen met een handicap in de eerste plaats uit die samenleving moet komen, o.a. van de

buurthuizen. De problemen van de vermaatschappelijking liggen niet zozeer bij de zorg, als wel bij de terreinen eromheen. Als gesproken wordt over *community care* fixeert men zich op zorg. De nodige betrokkenheid van de sociale omgeving - de *caring community* - verdwijnt daarbij uit beeld.

De *Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling* (2002) signaleert in haar rapport met de aansprekende titel *DE HANDICAP VAN DE SAMENLEVING* evenwel een praktijk van tegendraadse werkingen. Veel wissels staan verkeerd. De visie op het sociaal-cultureel werk als onderdeel van *community care* lijkt maatschappelijk niet te worden gedeeld. Er wordt bezuinigd op instellingen die juist voor het proces van vermaatschappelijking hard nodig zijn. Het toegankelijk maken van algemene voorzieningen lijkt geen enkele prioriteit te hebben. Het bij elkaar brengen van partijen moet nog beginnen...

Samengevat is de vraag aan de orde hoe aan een proces van sociale integratie kan worden gewerkt. In het navolgende wordt specifiek gekeken naar de rol die het sociaal-cultureel werk daarin zou kunnen spelen.

Het hart van de wijk

Vermaatschappelijking brengt groepen in de samenleving terug, of probeert ze daarin te houden, die gezien hun vaak beperkte mobiliteit aangewezen zijn op voorzieningen in de buurt. Ze brengt burgers in zicht die behoefte hebben aan de meer traditionele functies van het welzijnswerk: ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het is navrant dat juist deze functies door het markt- en effectiviteitsdenken zijn wegbezuinigd. Het buurthuis zou als hart in de wijk moeten kunnen functioneren. Het kan mensen zich welkom doen voelen, het kan ervoor zorgen dat mensen erbij horen, het kan zinvolle activiteiten en sociale contacten bieden. Het buurthuis kan het cement zijn van een lokale samenleving. Daarvoor is wel nieuwsgierigheid en bereidheid tot samenwerking nodig. Dan kan de ontmoeting ook een verrijking betekenen voor de samenleving en het buurthuis (Meijer en Driest, 2002).

Rederijkersspelen van de Renaissance werden narren voorgesteld als de schipbreukelingen van een maatschappij waarin een mens nu eenmaal zijn verstand dient te gebruiken, wil men niet aan eigen zotheid ten onder gaan. En zo veranderde de geboren zot in de loop der geschiedenis van een figuur van waarheid in een figuur van gebrek. Het uiteindelijk gevolg van deze ontwikkeling is - we slaan een paar eeuwen over - een heel bouwwerk van wetenschappelijke diagnosticering en definiëring, pedagogische en professionele begeleiding in speciale woon-, wijk- en onderwijsvoorzieningen. Het heeft de zwakzinnigen tot een aparte groep gemaakt die buiten het gewone maatschappelijke leven staat: hoe meer en deskundiger de zorg, des te meer segregatie. Er is een paradoxale ontwikkeling aan de gang: zwakzinnigen krijgen enerzijds de kans zich meer tot 'gewone mensen' te ontwikkelen (en te integreren), maar anderzijds worden steeds meer mensen aangewezen als niet helemaal gewoon en dreigt voor hen uitsluiting. Als de norm van wat 'gewoon' of 'normaal' is niet verandert, dan is er voor de 'mentaal geretardeerden' in de accelererende samenleving niet echt plaats. Niet goed bij je hoofd zijn is ongeveer het grootste schrikbeeld van wat ons in de informatie-maatschappij kan overkomen. Daarom staat een integratiebeweging die zich niet bezig houdt met vergroting van de maatschappelijke betrokkenheid bij het leven van zwakzinnigen terecht onder kritiek. (Mans, 1997)

Ook Spierts en de Boer (2000) betogen dat het buurthuis het vinden van maatschappelijke aansluiting kan vergemakkelijken. Het nodigt mensen uit deel te nemen aan culturele en sociale activiteiten. Het wil mensen ruimte bieden elkaar te ontmoeten en verbindingen met elkaar aan te gaan. Het is bij uitstek een laagdrempelige plek waar de integratie van individuen en groepen in de samenleving versterkt kan worden en sociale en culturele uitsluiting bestreden.

Het is opvallend hoezeer het sociaal-cultureel werk in de beleidsliteratuur wordt omarmd als belangrijke factor in het proces van sociale integratie en het koersen op een gevarieerde samenleving, waarin diversiteit en multiculturaliteit uitgangspunt zijn. De motieven voor die omarming zijn stimulerend voor dit onderzoek. Daarom worden ze hieronder op een rij gezet.

Het Sociaal Debat

De publicatiereeks *Het Sociaal Debat* wil het debat stimuleren over actuele sociale vraagstukken waarover recent onderzoek is uitgevoerd. Het is een initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, in samenwerking met de Universiteit Utrecht, het Verwey-Jonker Instituut, het Sociaal en Cultureel Planbureau, het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn en Elsevier bedrijfsinformatie. De publicatie *Ontmoeting, ontspanning, ontplooiing* kan besteld worden via www.elsevierwelzijn.nl

Ontmoeting, ontspanning, ontplooiing

In deel acht van de reeks HET SOCIAAL DEBAT, bepleit Roelof Hortulanus (2002) een herwaardering van activiteiten in de sfeer van ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het sociaal-cultureel werk - dat van oudsher deze activiteiten organiseert - kan in het onderhoud van de sociale basisstructuur die de samenleving behoeft, een centrale rol vervullen. Ze moet voor deze heel eigen taak structureel gefinancierd worden. Hortulanus benadrukt de intrinsieke waarde van ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het sociaal-cultureel werk staat (idealiter) voor een laagdrempelige verankering in buurten en wijken. Dat impliceert een daadwerkelijke deelname aan de alledaagse leefwereld van burgers en de met hen verbonden informele (en formele) netwerken. Het sociaal-cultureel werk richt zich op alle bewoners en positioneert zich als *hun* voorziening onder andere door hun initiatieven te faciliteren. Daarnaast treedt ze actief in contact met burgers bij wie de balans van levensvoorwaarden is verstoord. Ze nodigt hen uit hun persoonlijke competenties te gebruiken en te versterken en hun sociale kwetsbaarheid te verlichten. De kennis van de alledaagse leefwereld en het generieke perspectief van het sociaal-cultureel werk maakt deze werksoort geschikt

als bruggenbouwer. Juist het op vrijwilligheid, vertrouwen, vrije tijd en persoonlijke interesse gebaseerde contact van het buurthuis met de burger maakt deze werksoort belangrijk. Waar het gaat om het doorbreken van het maatschappelijk isolement zou het sociaal-cultureel werk vanuit een brede visie op maatschappelijke participatie kunnen benadrukken dat er meer is dan betaald werk en scholing.

‘Ondraaglijk licht maar van grote betekenis’

In dezelfde bundel van HET SOCIAAL DEBAT menen Sprinkhuizen en Engbersen (2002) dat het sociaal-cultureel werk zich beweegt in een cruciale onderstroom om de samenleving leefbaar en kenbaar te houden. Als het belang van deze onderstroom niet wordt onderkend, zullen ‘de rafelranden van het sociaal weefsel in buurten’ steeds manifester worden. Het is de kunst en de kunde van het sociaal-cultureel werk om lokale krachten te mobiliseren op de grens van formele en informele netwerken.

Activiteiten op het terrein van ontmoeting en ontspanning *lijken* marginaal maar juist door dit soort activiteiten wordt de basis gelegd voor een ontspannen samenleven en het tegengaan van ongemakkelijke anonimiteit. De sleutel ligt in de natuurlijke betrokkenheid van deelnemers bij de activiteiten. Het is de worteling in de informele sociale infrastructuur die het belang van het sociaal-cultureel werk onderstreept. De kleinschaligheid en het ‘dichtbij de burgers staan’ is daarbij van belang. Het gaat om een continuïteit in het ontlokken van ontmoeting en ontspanning in de buurt. Dat is cruciaal voor het doorbreken van de ongekende buurt en de ongekende burens: ondraaglijk licht maar van grote betekenis.

Het sociaal cultureel werk als krachtige leeromgeving

Ook Vincent de Waal wijst het sociaal-cultureel werk aan als een noodzakelijk onderdeel van het ‘natuurlijk weefsel’ van de samenleving. De bijdrage van het uitvoerende werk aan nieuwe, open en pluriforme sociale netwerken is hard aan herwaardering toe. Volgens De Waal biedt het sociaal-cultureel werk een *natuurlijke* leeromgeving waarin men zich kennis, vaardigheden en houdingen eigen kan maken. Het is een

Zien met het hart

In hun afhankelijkheid leggen mensen met een verstandelijke handicap een groot sociaal vermogen aan de dag en juist in hun intellectuele onvermogen ontwikkelen zij het vermogen om ‘te zien met hun hart’ en om de zo vaak gesloten harten van anderen te openen.

(vrij naar Vanier, 1982)

Hermeneutische competentie

Om aan de eigenheid van de ander recht te doen, is een vaardigheid nodig die vergelijkbaar is met de vaardigheid die nodig is om de betekenis van een tekst te kunnen ontsluiten. Men zou derhalve van een hermeneutische competentie kunnen spreken. De opgave is 'het andere' in zijn betekenis te kunnen onthullen zodanig dat het zijn 'anders-zijn' niet verliest. Het 'andere' is in dit verband de gehandicapte (buurt-)bewoner. Wil de interpretatie niet tegelijkertijd een 'ontengening' van het andere - en dus assimilatie - betekenen, dan moet degene die interpreteert een helder begrip van het 'eigene' in zichzelf bezitten. Wie zichzelf niet kent, kan ook de ander als ander niet kennen. (Reinders, 1996)

omgeving waarin mensen (met en zonder handicap, dk) kunnen werken aan hun handelingscompetentie. Mensen ontwikkelen competenties door actief bezig te zijn in een sociale context. Sociale en culturele activiteiten kunnen dienen als een leeromgeving waarbij de benodigde vaardigheden, attitudes, kennis en inzichten in samenhang worden aangesproken. Deze leeromgevingen zijn levensechte praktijken waarin het vaak gaat om een concreet en aansprekend doel. Anders of meer dan op school is hier het leren verbonden aan ontmoeting en ontspanning, oftewel plezier. Het gaat derhalve om een krachtige leeromgeving.

Domein van identiteitsvorming, culturele representatie en confrontatie

Het buurthuis kan bovendien gezien worden als een leerschool voor wederkerigheid, samenwerking, tolerantie en respect; het gaat om het scheppen van condities voor gemeenschapszin en sociale verbondenheid. Elkaar tegenkomen, de mogelijkheid deel te hebben aan de belevingswereld van anderen, bevordert respect en tolerantie aangaande elkaars verschillen. Het gaat het gevaar van sociale onverschilligheid tegen. Ervaringsrijkdom en verscheidenheid aan ervaringen worden bovendien gezien als essentiële voorwaarden voor identiteitsvorming en -verwerving in de snel veranderende pluriforme samenleving. Het leven in verscheidenheid vraagt om een vermogen tot verdraagzaamheid en acceptatie en maakt nieuwe omgangsvormen nodig. Om integratie een impuls te geven zijn alledaagse verbanden belangrijk en dient men tevens de inzet en capaciteiten van de betrokken mensen tot uitgangspunt te nemen. Men moet de instrumentele benadering verlaten en de intrinsieke waarde van deze activiteiten erkennen: activiteiten die op een vanzelfsprekende wijze deel uit maken van het alledaagse leven en zich kunnen ontwikkelen tot natuurlijke kristallisatiepunten. Het zijn domeinen van identiteitsvorming, culturele representatie en confrontatie. De ontmoeting als voorwaarde voor en bron van burgerschap. Het sociaal-cultureel werk stelt mensen in staat in (deels nieuwe) sociale verbanden te participeren (De Waal, 2002).

Sterke perspectieven

Het is duidelijk, de auteurs van ONTMOETING, ONTSPANNING EN ONTPLOOIING laten sterke perspectieven zien voor de welzijnsorganisaties, als zij zich maar zelfbewust aan hun taak zouden (kunnen) wijden. Er is echter sprake - zo signaleren dezelfde auteurs, van ontwikkelingen die haaks staan op de ontplooiing van deze perspectieven.

Eén obstakel zit overigens bij de auteurs zelf. Men refereert niet of nauwelijks aan het beleid van vermaatschappelijking. Hun pleidooi voor het buurtcentrum als hart van de wijk had sterk aan kracht kunnen winnen als het explicieter dan nu was verbonden aan de terugkeer van mensen die decennia lang naar speciale inrichtingen zijn verwezen. Door de gevolgen van de vermaatschappelijking voor het welzijnswerk in de beschouwingen niet mee te nemen, gaat men bovendien voorbij aan de speciale inspanning die is vereist om mensen met beperkingen deel te laten hebben aan de geschetste perspectieven.

Dat laat onverlet dat de beschouwingen voor een op integratie gericht proces, zoals in ons onderzoek aan de orde is, zeer relevant zijn omdat ze de mogelijkheden laten zien die goed functionerend sociaal-cultureel werk kan bieden voor mensen in de buurt, mensen met en zonder beperkingen.

Tegendraadse werkingen

Hoe meer de extramuralisering voortschrijdt, hoe pijnlijker duidelijk wordt hoe groot de scheiding is tussen zorg en welzijn. Van enige afstemming tussen de twee domeinen is geen sprake. Het welzijnswerk had een voorhoederol kunnen spelen, maar verkeert in de achterhoede, stellen De Vries en Schippers (2002). Dat is niet heel vreemd. Het welzijnswerk lijkt murw geslagen door almaar nieuwe rondes bezuinigingen en ideologische discussie. Het imago is op z'n best diffuus en op zijn slechtst verbonden met de idee dat de werkzaamheden zijn gericht op kansarme mensen en probleembuurtten en weinig uithalen (Hortulanus, 2002). Misschien ook daarom wordt steeds meer de legitimiteit van het werk gezocht in en ontleend aan professio-

Waardering voor het afwijkende

Dennendal, de vooruitstrevende zwakzinnigenkliniek in Den Dolder, werd in 1974 met geweld door de politie ontruimd. Nieuw-Dennendal, zoals de kliniek door de vernieuwers was omgedoopt, koerste op diversiteit. Net als monoculturen in de natuur, werd de monocultuur van de inrichting afgewezen. Op de grens tussen ecosystemen vind je immers de leukste vegetaties, daar groeien de bloemen, daar heb je de zon van de wei en de schaduw van het bos. Als je één militair in een café ziet is er niets aan de hand. Als het er dertig zijn is het een militairencafé. Zo is ook een zwakzinnige een gewoon mens, maar dertig zwakzinnigen gelden als een stelletje gekken. Dus om zwakzinnigen de kans te geven om gewoon mens te zijn, moet je ze niet isoleren, maar moet je de populatie verdunnen met niet-zwakzinnigen. Aldus luidde de filosofie van Nieuw Dennendal, en aldus ontstond de idee van leefgemeenschappen voor 'zwakzinnigen en zachtzinnigen'. Diversiteit in plaats van monocultuur op een plek waar de werelden van zwakzinnigen en andere mensen elkaar raken. De beoogde diversiteit zou volgens de

nele interventies om burgers naar de arbeidsmarkt te leiden, om de veiligheid in de buurt te versterken of om de integratie te verbeteren van allochtonen. Dat zijn de harde producten waarop men zich richt om aan het zachte imago te ontkomen. Het is een valkuil omdat door deze oriëntatie de basisfuncties, zoals die in de vorige paragraaf naar voren kwamen, worden verwaarloosd.

Hortulanus signaleert (in het verlengde en als uitdrukking hiervan) een voortschrijdende professionalisering en specialisering die in samenhang met bezuinigingen in de jaren tachtig en negentig in het sociaal-cultureel werk hebben geleid tot *terugtrekking* van de professionals op coördinerende taken. Het werk op de werkvloer mag opgeknapt worden door vrijwilligers - en voor zo lang het duurt - door Melketiers, banenpoolers of ID-baners.

Daar bovenop speelt nog iets anders: we leven in een *kennistijdperk*, waarin kennis en intellectuele vermogens hoog gewaardeerd worden en bijna voorwaarde zijn voor maatschappelijke deelname. Dit gegeven, gecombineerd met tendensen tot verharding en toename van gevoelens van onveiligheid, maakt dat op dit moment in de samenleving weinig ruimte is voor mensen die anders zijn of niet mee kunnen in de kennisontwikkeling (RVZ, 2002). Er wordt te weinig 'voorbij de standaardmens' gedacht (Van Houten 1999). Juist in dit tijdsgewricht zou, zoals in de vorige paragraaf geschetst, het sociaal-cultureel werk een belangrijke taak kunnen vervullen, maar het moet daartoe wel in de gelegenheid worden gesteld.

Een nauw met de geringe maatschappelijke waardering van het sociaal-cultureel werk samenhangend probleem is de devaluatie van de waardering van het beroep van sociaal-cultureel werker. Er zijn maar moeilijk mensen te vinden die het concrete werk willen doen. Er is veel verloop en veel werkdruk, de salariëring is slecht en de carrièreperspectieven zijn gering. Er is dringend behoefte aan een minder vrijblijvende en meer zichtbare opstelling van de kant van overheden, maatschappelijke organisaties en professionals zelf inzake het sociaal-cultureel werk (De Waal, 2002).

Presentie

Van sommige kanten wordt gepleit voor *begeleiders nieuwe stijl*, zowel in het sociaal-cultureel werk als in de vermaatschappelijkende zorg. Met de nodige voorzichtigheid willen wij dit pleidooi volgen. De voorzichtigheid heeft te maken met de angst voor verdere specialisering en methodisering waar juist generalistisch werken geboden lijkt. De gevraagde nieuwe competenties liggen ons inziens op het vlak van generalistisch kunnen werken ten behoeve van bijzondere mensen.

Andries Baart (2003) bekritiseert de sterke methodisering in het werk. Dat leidt zijns inziens tot een verpulvering van de levenssamenhang. Juist het sociaal-cultureel werk zou goed aan moeten kunnen sluiten bij *het geleefde leven* in zijn onordelijkheid, onoverzichtelijke samenhangen en afwegingen. Het buurthuis beschikt niet meer of te weinig over 'vrije actoren', professionals die zich goed kunnen afstemmen 'met verstand en gevoel' op de buurtbewoner die telkens weer anders is. Baart acht het hoogst ernstig dat de inrichting van het werk steeds bureaucratischer is geworden. Bureaucratie strijdt met gastvrijheid. Baart pleit voor een presentiebenadering, ook in het sociaal-cultureel werk. In de *presentiebenadering* is de leefwereld uitgangspunt. Kenmerken van een presentie-houding zijn nabijheid en betrokkenheid. Dat is wat mensen in een kwetsbare positie nodig hebben. Een nabije professional heeft belangstelling voor het alledaagse leven van de bezoeker van het buurthuis. Dat is wezenlijk want ook voor het buurtcentrum geldt de vaststelling dat degenen die van het buurtcentrum afhankelijk zijn vaak niet over de competenties beschikken ervan gebruik te maken, terwijl juist het ontbreken van die competenties de reden is van deze afhankelijkheid. Kortgezegd: zij die het buurthuis het hardst nodig hebben, bereiken het buurthuis niet. Naar precies dit verschijnsel verwijst de titel van het RMO-rapport *Kwetsbaar in kwadraat* (2001). Wat eerder werd genoemd 'het zoeken naar identiteit en culturele representatie', kan goed plaatsvinden in allerhande gewone activiteiten die het buurthuis biedt. Van het 'samen dingen doen' gaat de erkenning uit dat je de moeite waard bent en erbij hoort. Het buurthuis biedt mensen een plek waar men kan zijn zoals men is, en waar het eigen verhaal mag klinken. Daarmee schept het

Nieuw-Dennendallers ook de niet-zwakzinnige mens en misschien wel de hele maatschappij goed doen: Zwakzinnigen zijn in menig opzicht buitenbeentjes in de maatschappij, varianten van het menselijke zijn, die een andersoortig beroep op ons doen dan de normale doorsnee mens. Dat is goed voor ons en het zou misschien ook wel goed zijn voor de maatschappij. (...) Bij zwakzinnigen zie je dingen die je treffen, waarvan je je realiseert dat je ze kwijtgeraakt bent en hebt ingeleverd om overeind te blijven. De opvatting van de Dennendallers over zelfontplooiing combineerde twee tegenstrijdige ideeën: het streven naar gelijkheid en de waardering voor het afwijkende, dat wil zeggen 'het andere'. Juist deze dubbelheid gaf het zelfontplooiingsstreven een enorme dynamiek. (Tonkens, 1999)

De mythe van de maakbaarheid

In onze samenleving staat het beeld van de vitale mens zo centraal dat ziekte en handicap alleen lijken te bestaan in abstracte debatten over WAO en ziektekosten. Er is sprake van een culturele leegte die ziekte en handicap ongewoner maakt dan ze in werkelijkheid zijn en daarom moeilijker om te dragen (Spaink, 1994). Mensen met een handicap zijn niet gewoon, het is niet gebruikelijk dat ze aanwezig zijn in de gemeenschap. Dit levert een vicieuze cirkel op: zolang aan de meest basale voorwaarden niet is voldaan zullen mensen met een handicap niet verschijnen en zolang zij ontbreken, ontbreekt de motivatie om iets aan die voorwaarden te veranderen.

Wij leven in een gezondheids- en daarmee maakbaarheidscultuur. De morele begrippen goed en kwaad hebben steeds meer betrekking gekregen op gezondheid. Er is sprake van een obsessie voor gezondheid. Er worden weinig geloofsovertuigingen en zingevingsconcepten gedeeld, maar het geloof in de maakbare gezondheid is gegroeid. We *werken* aan gezondheid. Gezondheid verleent betekenis aan het leven. Met het afnemen van het geloof in god is het geloof in het belang van ziektebestrijding gegroeid. We werken aan gezondheid in plaats van aan ons zieleheil. De arts als nieuwe priester. Ziekte is de metafoor voor het kwaad geworden en daarmee komt de zieke automatisch ook in een kwaad daglicht te staan. Mensen die iets mankeren worden op zichzelf teruggeworpen.

ruimte voor eigenheid en anderszijn en maakt het tegelijkertijd de ruimte van de bezoeker groter dan het eigen huis.

De kenmerken van de presentiebenadering die in 't navolgende als competenties op een rij worden gezet, zijn meer bedoeld als uitnodiging om zich nader in *Een theorie van de presentie* te verdiepen, dan dat ze ook maar enigszins een volledig beeld geven van deze theorie. Het gaat bij presentie om een uitnodiging samen te verkeren, om het openstaan voor wat zich aandient oftewel daar vrij voor te zijn. Het gaat om het aangaan van een aandachtige betrekking, om het aansluiten bij het bestaande, de wereld te beschouwen via het perspectief van de betrokkene, de eigen mogelijkheden aan te bieden, geduld en tijd te hebben, en gericht te zijn op het verschijnen van de betrokkene, hem of haar in aanzien te roepen, loyaal te zijn, toegedaan en toegewijd, oftewel trouw. Bij het streven naar sociale integratie en maatschappelijke participatie van mensen met verstandelijke beperkingen gaat het niet om het bestrijden van hun kwetsbaarheid, maar om de concrete en actieve toewijding aan fragiliteit. We moeten leren opereren in een ander register stelt Baart: niet in dat van nieuwe producten op de markt. Wat telt is 'het dienen van het meer mensen worden'.

Als we een dergelijke presentie-houding van professionals verwachten, vraagt dat om een organisatorische context waarin deze houding gesteund en bereflecteerd kan worden. 'Het er voor iemand zijn' (presentie) kan erg gecompliceerd zijn. Daarom is het belangrijk dat werkers zelf door hun managers ondersteunend, motiverend en subjectiverend tegemoet getreden worden (Baart, 2001, Kal 2002).

Op een bepaalde manier onderstreept de presentiebenadering de bevinding van de RVZ (KNELPUNTEN, 2002) dat in de zorg het grootste deel van de ondersteuningsbehoefte helemaal niet doelgroepspecifiek is. Van specialistische zorg is maar voor een beperkt deel van het werk sprake. Dat betekent dat ook in andere sectoren zonder specifieke specialisaties met mensen uit die groepen gewerkt kan worden! Eigenlijk is het belangrijkste een individuele, dat is ook een persoonlijke benadering, noem het een presentiebenadering. Dat blijft overigens ook gelden voor de *zorgverleners*.

Wetgeving

De *Gemeentewet* stelt de gemeente verantwoordelijk voor het welzijn van haar inwoners. Het is haar verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor het voorkomen en oplossen van sociale problemen door voorzieningen te treffen gericht op de bevordering van zelfstandigheid, zelfredzaamheid en integratie. Het gaat daarbij ook om taken op het terrein van de *Welzijnswet*, waaronder het welzijnswerk valt (RVZ, KNELPUNTEN, 2002). Daarmee is kortweg de verantwoordelijkheid van de gemeente voor het thema van dit rapport geschetst.

Ook de AWBZ heeft van oudsher bevordering van zelfredzaamheid en maatschappelijke integratie als doelstelling. Bestuurlijk en ideologisch is echter een trend zichtbaar om de ziektekostenverzekering te beperken tot 'echte' gezondheidszorg (met een dominante rol van verzekeraars). Want moet het ondersteunen van mensen met beperkingen - waaronder begrepen hun sociaal netwerk - bij het leven en deelnemen aan de lokale samenleving niet gewoon mogelijk gemaakt worden, door gewone voorzieningen in staat te stellen burgers met beperkingen gastvrij te onthalen - zonder (weer) een specifieke indicatie? Wordt anders niet het hele of halve maatschappelijk leven gemedicaliseerd? AWBZ-gelden zouden niet moeten worden besteed aan zaken die maatschappelijk geregeld behoren te zijn, aan diensten die eigenlijk de zorgbranche vreemd zijn.

De andere kant van het verhaal is dat we er dan wel zeker van moeten kunnen zijn dat de generieke voorzieningen ook werkelijk dit aanbod leveren. Anders komen we in de patstelling terecht die de RVZ (in KNELPUNTEN) beschrijft: de samenleving is niet op voorhand op nieuwe doelgroepen ingesteld. Omdat ze er niet zijn is men niet op hen ingesteld en omdat men niet op hen is ingesteld zijn ze er niet en blijven ze aangewezen op de zorg. De RVZ maakt VWS het verwijt nog geen helder perspectief te hebben ontwikkeld op hoe de maatschappelijke participatie van mensen met ernstige, langdurende functiebeperkingen op langere termijn versterkt moet worden. VWS blijft teveel in eigen kokers denken en bouwt te weinig bruggen naar andere beleids-terreinen. Het gaat bij *community care* - zeker in een overgangsfase - steeds over een

Aan de andere kant wordt lijden gemakkelijk verheerlijkt, omdat het zou herinneren aan de menselijke conditie van kwetsbaarheid. Maar is het verheffend de herinnering te zijn aan deze menselijke conditie? Duidingen van lijden zijn riskant omdat zij voorbij kunnen gaan aan wat de ander nodig heeft aan aandacht en ondersteuning. Ik ben er niet, stelt Jaqueline Kool, om de anderen geduld te leren, of medelijden of liefdadigheid, hen te leren tegenspoed te verdragen of hen te leren dankbaar te zijn. Al die geprojecteerde beelden vragen van de mens met handicap een stereotiep gedrag dat daarbij past: deemoedig, ingetogen, dankbaar, minderwaardig, berouwvol. Ik wil geen object zijn waaraan men goede werken kan doen. Ik wil zelf gevraagd worden naar wat ik wil.

Er willen zijn voor een ander die het moeilijk heeft vraagt om een intensieve uitwisseling van ervaringen, vraagt erom dat je een stuk meeloopt op de weg van iemand die lijdt. Het vraagt bereidheid tot luisteren en zichzelf kwetsbaar op te stellen. Stil zijn, tijd en ruimte geven, niet bang zijn zichzelf te branden aan het leed van de ander, een duwtje in de rug, zich dicht bij de ander wagen - dat is wat nodig is.

De verrijking zit 'm erin dat de mythen van maakbaarheid en kwetsbaarheid worden bestreden. Omdat de gehandicapten verwijderd zijn uit het hart van de samenleving, worden mensen met beperkingen tot gehandicapten. Het heersend mensbeeld en de inrichting van de samenleving zijn daar schuld aan. Dat zou ook anders kunnen. (Kool, 2002)

Inclusie

Bijdragen aan volwaardig burgerschap, aan participatie van mensen met een beperking of chronische ziekte. Levenslang en levensbreed. Dat is een belangrijke missie van de SPD'en als laagdrempelige cliëntondersteuners. Als SPD'en Nieuwe Stijl willen de diensten een bijdrage leveren aan de kwaliteit van bestaan door individuele dienstverlening en het wegnemen van drempels en hindernissen in de samenleving. Dat gebeurt vanuit de overtuiging dat deelname van mensen met een handicap aan gewone voorzieningen de normaalste zaak van de wereld zou moeten zijn. Dit principe wordt wel aangeduid met de term inclusie. Inclusie houdt in dat instellingen hun uitgangspunten zodanig aanpassen dat iedereen volwaardig kan deelnemen. (vrij naar Jongepier, 2003)

gecombineerd aanbod van voorzieningen uit verschillende beleidssectoren. Daarbij is een schakelfunctie van zorg naar maatschappelijke organisaties van belang.

Derhalve *adviseert* de RVZ een vernieuwde ziektekostenverzekering en een nieuwe dienstverleningswet. De ziektekostenverzekering die een verplicht karakter heeft, regelt aanspraken op het gebied van de gezondheidszorg. De dienstverleningswet bestaat uit een basispakket van individuele aanspraken op het gebied van wonen (anders dan huisvesting zelf) en welzijn. Het gaat om aanspraken zoals voortgekomen uit de huidige WVG, en de dienstverleningselementen op het gebied van wonen en welzijn uit de huidige AWBZ en ziekenfondswet. Daarbovenop zou iedere gemeente ruimte moeten hebben om andere, collectieve voorzieningen te financieren (RVZ, 2002, blz. 46).

De RVZ beveelt aan, de ondersteuningsfunctie van de SPD Nieuwe Stijl onder de reikwijdte van de nieuwe dienstverleningswet te laten vallen. De RVZ meent dat met de toewijzing van de ondersteuningsfunctie aan de SPD Nieuwe stijl een belangrijke impuls is gegeven aan het versterken van de positie van mensen met een handicap. De ondersteuning betreft namelijk niet alleen de cliënt, maar evenzeer de sociale omgeving waarin hij wil functioneren: de sportclub, het vrijwilligerswerk of de eettafel in het buurthuis.

VWS (2003) zelf zegt over de SPD Nieuwe Stijl het volgende: doel van de SPD Nieuwe stijl is het bieden van een laagdrempelige, onafhankelijke en betrouwbare ondersteuning, advisering en informatie voor mensen met een beperking. Voor het gebruik van deze functies hoeft geen indicatie te worden gesteld. De SPD Nieuwe Stijl is niet langer zorgaanbieder.

Persoonsgebonden budget

De klant kan in de gemoderniseerde AWBZ kiezen voor een persoonsgebonden budget (PGB). Kiest de klant daarvoor dan kan hij met het door het zorgkantoor toegewezen budget zelf zijn zorg organiseren en inkopen. Dat kan bij een zorginstelling, maar ook bij een particuliere dienstverlener. Het budget mag breder worden ingezet dan

voor de geïndiceerde functie, maar moet wel worden besteed aan de AWBZ-aanspraken waarvoor een persoonsgebonden budget mogelijk is (ondersteunende en activerende begeleiding vallen hieronder). In **KLANTEN KIEZEN** wordt ervanuit gegaan dat welzijnsvoorzieningen zonder indicatie kunnen worden benut.

Samenvatting

Het welzijnswerk zou de specialist moeten zijn in het denken over en organiseren van activiteiten voor het behoud of versterken van integratie. Activiteiten in de sfeer van ontmoeting, ontspanning en ontplooiing lenen zich daar bij uitstek voor (Hortulanus, 2002b). Voor mensen met een verstandelijke beperking staat dit integratieproces echter pas in de kinderschoenen. Met het geschikt maken van de samenleving voor mensen met beperkingen, - o.a. in het sociaal-cultureel werk - moet nog worden begonnen. Er dreigt een patstelling te ontstaan: door niet deelname aan het buurtcentrum raakt het buurtcentrum niet georiënteerd op de nieuwe doelgroepen. In dit hoofdstuk is het buurtcentrum als hart van de wijk gepositioneerd: ondraaglijk licht maar van grote betekenis. Deze positie vraagt van de (financierende) overheid wel een minder vrijblijvende opstelling jegens het sociaal-cultureel werk. Juist in een verhardende samenleving is aan goed geoutilleerde buurtcentra dringend behoefte: als plek van ontmoeting, waar mensen verbindingen met elkaar aan kunnen gaan en onverschilligheid kan worden bestreden.

Daarbij is toewijding aan kwetsbaarheid een groot goed: van het samen dingen doen gaat de erkenning uit dat ook diegene die niet zo makkelijk aanknopingspunten vindt in deze samenleving, de moeite waard is en erbij hoort. Behalve de sector zelf, hebben de gemeentelijke overheid en stadsdelen, de taak om deze belangrijke functie van het sociaal-cultureel werk fier overeind te houden. Het spreekt vanzelf dat de Rijksoverheid dat (mede) mogelijk moet maken.

Meer dan zorg alleen

Het is niet de bedoeling welzijn, wonen en vervoer in de AWBZ op te nemen. Maar de extramuralisering vraagt wel om versterking van de sociale infrastructuur op lokaal niveau. Of het nu vermaatschappelijking heet in de geestelijke gezondheidszorg, community care in de gehandicaptenzorg of scheiden van wonen en zorg in de verpleging en verzorging: er moet wat gebeuren op het niveau van de lokale dienstverlening. Daar wordt parallel aan de modernisering aangewerkt. (Ministerie van VWS, 2002)

4. GEWONE-MENSEN-WENSEN

Verslag van de werkgroep cliëntenpanel

Zoals gezegd zijn via contact met Prisma, de Federatie van Ouderverenigingen, de SPD Amstel en Zaan en de categorale instellingen, mensen met een verstandelijke beperking gevraagd om in de *werkgroep cliëntenpanel* deel te nemen. Uiteindelijk waren zes mensen daartoe bereid. Een aantal van hen had al de nodige ervaring opgedaan in het onderzoek *Zeg het Ons* van de LFO *Onderling Sterk* dat samen met het NIZW was uitgevoerd. Met deze zes mensen zijn verschillende gesprekken gevoerd. Op deze manier raakte men op de hoogte van elkaars levenssituatie en de ervaringen met vrijetijdsbesteding. Deze gesprekken waren de opmaat voor het maken van de vragenlijst. Vervolgens is in een aantal bijeenkomsten gewerkt aan de vragenlijst zelf. Omdat de mensen van de werkgroep al ervaring hadden met interviewen hebben we maar een korte *interviewtraining* gegeven. De vragenlijst is getest en verder aangepast. De verzamelde gegevens zijn ingevoerd in het onderzoeksprogramma SPSS. De uitkomsten zijn uitgebreid besproken in de werkgroep en als het ware op hun relevantie gecheckt. Van de bespreking van de uitkomsten in de werkgroep wordt hieronder verslag gedaan. De uitslag van de enquête zelf is als bijlage toegevoegd.

Verslag van het panelonderzoek

Voor de daadwerkelijke dataverzameling wilden we zoveel mogelijk mensen met een verstandelijke beperking spreken. We hebben daartoe vooral locaties van *Ijlanden* en vrijetijdsactiviteiten van *Prisma* bezocht. Sommige interviewers gingen zelf (in koppels) op pad, anderen gingen samen met de onderzoeker van het IGPB. De locaties varieerden van een wekelijks zwemuurtje van Prisma tot een 24-uursopvang van Ijlanden. Het was in eerste instantie niet zo makkelijk om overal binnen te komen. Het duurde even voor alle contactpersonen op de hoogte waren van het

onderzoek en de interviewers daadwerkelijk konden ontvangen. Toen echter alles eenmaal geregeld was hebben we veel medewerking gekregen.

Alle respondenten kregen na hun medewerking een presentje wat zeer in de smaak viel. De meeste respondenten waren niet goed in staat de vragenlijsten zelf in te vullen. Op een enkele na werd dat dan ook gedaan door de onderzoekers. Er waren gesprekken die zeer lang duurden, omdat er veel uitgelegd moest worden. Uit deze gesprekken kregen we veel extra informatie. De cijfers alleen zeggen niet zoveel. Ook al zijn de onderzoekers lotgenoten, de geïnterviewden geven toch regelmatig sociaal wenselijke antwoorden, is de indruk. Bij het bespreken van de resultaten is dan ook veel aandacht uitgegaan naar de ervaringen die de interviewers en de onderzoeker in de *gesprekken* hebben opgedaan. Het verschil in niveau van de respondenten was groot. De mensen met een verstandelijke beperking die echt niets zelfstandig konden hebben wij niet betrokken in dit onderzoek. Er zijn wel mensen geïnterviewd die zeer veel begeleiding nodig hebben. In totaal zijn in het onderzoek 114 enquêteformulieren verwerkt. Er hebben zo'n 100 gesprekken plaatsgevonden. Spontaan zijn er op verschillende plekken, in keukens of huiskamers *groeps gesprekken* ontstaan. We hebben rondleidingen gehad en er zijn dansen voor ons opgevoerd. Uiteraard is er ook veel met elkaar gesproken in de werkgroep.

Eerste kennismaking met de onderzoeksgroep

Van de geïnterviewden is 44% man en 56% vrouw. De leeftijd varieert van jonger dan twintig tot ouder dan tachtig maar verreweg de meeste zijn tussen de 20 en 60 jaar. Een derde woont in Oud-Zuid, een derde woont in Oud-West. Verder komen de mensen uit Zuidoost, de Baarsjes, Noord, Buitenveldert en IJpendam.

40% van hen heeft een betaalde baan, veelal op een sociale werkplaats waar men met een busje naartoe gebracht wordt. De werkgroep meent dat waarschijnlijk binnen deze 40% ook mensen zitten die betaald vrijwilligerswerk doen.

Vanzelfsprekend buitengesloten

In 2001 deed een groep studenten van de Hogeschool van Amsterdam onderzoek naar de behoeften en wensen en mogelijkheden voor maatschappelijke integratie op twee locaties van IJland. Alle cliënten uit het onderzoek werken of hebben een vorm van dagbesteding. Vrijtijdsactiviteiten volgt men via Prisma. De onderzoekers signaleren dat vanuit de buurthuizen niets wordt gedaan om mensen met een verstandelijke beperking te stimuleren binnen te komen en zich bij een activiteit aan te sluiten. Wel zeggen de buurthuizen dat de deuren open staan, maar dat is niet genoeg. Mensen zijn - zo concludeert een van de professionals - op grond van vroegere ideeën (en praktijken) als het ware 'vanzelfsprekend buitengesloten'. Het is belangrijk om de reguliere voorzieningen toegankelijk te maken, anders blijft de maatschappij mensen met beperkingen altijd zien als 'anders'. Veel cliënten weten niet hoe het is om naar een buurthuis of een sportvereniging in de buurt te gaan. Het is belangrijk om het onbekende bekend en vertrouwd te maken. De onderzoekers bevelen daarom aan een maatjesproject op te zetten, bewoners rond te leiden in de buurt zodat ze zien wat er te doen is en iets aan beeldvorming te doen: door informatie te geven over de levenswijze van mensen met beperkingen kan de afstand tussen hen en andere mensen in de samenleving overbrugd worden. (Van 't Padje, 2001)

Niet betuttelen, wel rekening houden

Zoals gezegd zijn in Amsterdam de afgelopen drie jaar nog twee andere onderzoeken gedaan onder cliënten. Hier presenteren we uit die onderzoeken enkele conclusies, omdat ze een aanvulling vormen op ons onderzoek. Uit het onderzoek *Ask me* onder 30 vooral *zelfstandig wonende* cliënten van SPD Amstel en Zaan maakt een grote groep zich wel eens zorgen over hoe andere mensen over hem of haar denken. Meer dan 25% is ontevreden over hoe vaak men uitgaat met iemand, over hoe veel men in kerk of club komt en over de hulp die men ontvangt van begeleiders om in contact te komen met andere mensen. In hun reactie op het onderzoek maken leden van *Onderling Sterk* duidelijk dat begeleiders soms een beetje doorslaan in het mensen zelfstandig dingen laten doen. Soms kunnen cliënten iets niet en worden ze aan hun lot overgelaten. Er moet opnieuw nagedacht wor-

Contacten

30% van de geïnterviewden vindt dat ze niet voldoende echte *vrienden of vriendinnen* hebben. De manier waarop mensen wonen is niet van invloed op deze uitkomst. Uit de gesprekken blijkt dat het gemis aan vrienden niet door iedereen even erg wordt gevonden. Sommigen hebben voldoende aan hun huisgenoten, familie en collega's. Andere geïnterviewden echter ervaren vooral het gemis van een vaste partner als zeer verdrietig. Tweederde van de respondenten geeft aan een goed contact te hebben met *familie*. 13% vindt dat ze veel te weinig contact heeft. Ook hierover is het persoonlijk verdriet groot.

Over contacten met *buren en kennissen* zijn de mensen nog minder tevreden; bijna de helft vindt die contacten onvoldoende. Hierbij valt op dat de mensen uit de verschillende woonvormen hun huisgenoten niet als burenen en/of kennissen benoemen. De burenen buiten de woonvormen nemen niet veel initiatief tot contact, andersom evenmin. Wanneer men voldoende contact heeft met huisgenoten, familie en collega's, wordt het ontbrekende contact met burenen niet als vervelend ervaren.

Veiligheid en acceptatie

Een derde van de mensen voelt zich regelmatig niet veilig op straat overdag. Vrouwen voelen zich beduidend minder veilig dan mannen. 's Avonds voelt meer dan 40% zich niet veilig op straat. Slechts 28% voelt zich wel veilig. Dat zijn overigens vooral mannen. Tijdens de gesprekken bleek overigens dat velen geen echt antwoord konden geven op deze vraag, omdat ze eigenlijk al jaren niet meer later dan acht uur alleen de straat op gaan. Niet iedereen heeft daar evenveel last van. Er zijn mensen die aangeven 's avonds toch te moe te zijn, of het prima te vinden om samen met de leiding op stap te gaan. Toch zijn er ook geïnterviewden met een uitgesproken behoefte om 's avonds op stap te gaan en dat niet durven. 60% van de respondenten voelt zich geaccepteerd door andere mensen, 18% een beetje en 19% niet. Er bestaat een relatie tussen de mate waarin mensen zich geaccepteerd weten en zich veilig voelen: hoe minder geaccepteerd, hoe minder veilig men zich voelt.

Naar de mening van de werkgroep geven bovenstaande gegevens niet echt een realistisch beeld van de acceptatie in de samenleving. Veel geïnterviewden gaan met elkaar en met de begeleiding op stap of men bezoekt een activiteit van Prisma. Kortom: men woont in een beschermde woonvorm, werkt in een beschermde werkomgeving en gaat 'beschermd uit'. Daardoor kan men niet echt verhalen over hoe het is er alleen op uit te gaan.

Verveling en ondersteuning

Bijna eenderde van de door ons gesproken mensen zegt zich soms (21%) of vaak (11%) te vervelen. Het ligt voor de hand dat de mensen die dagbesteding hebben zich het minst vervelen. Bijna 80% krijgt hulp als men informatie wil over wat er te doen is op het gebied van vrije tijd. 20% vindt dat ze te weinig hulp daarbij krijgt. In dit percentage zit een overlap met de mensen die geantwoord hebben dat ze zich niet geaccepteerd voelen. 30% is niet tevreden over de hulp die men krijgt bij het vinden van sociale contacten. Uit de gesprekken die we voerden blijkt dat als mensen zich eenmaal geïsoleerd voelen, ze moeilijker hulp vragen om eruit te komen.

Gewone bezigheden

Als we zien wat de geïnterviewden invullen aan activiteiten die men onderneemt dan is de variatie indrukwekkend: men gaat uit, sport, gaat naar het buurthuis, naar de kerk, doet vrijwilligerswerk, danst, zwemt, maakt muziek, luistert muziek, winkelt en drinkt koffie, volgt een opleiding, laat de hond uit, fietst op de hometrainer, gaat naar Ajax of kijkt seksfilms. Twee mensen zijn actief in een cliëntenraad. Niets doen of tv kijken is er nauwelijks bij ... Dit laatste wordt overigens door de werkgroep niet geloofd.

Op de vraag wat men eigenlijk nog meer in de vrije tijd zou willen doen, wordt uitslapen het vaakst genoemd! Zwemmen wordt ook heel vaak genoemd. Verder wil men wat vaker uitgaan, uit eten, naar de bioscoop, wandelen en winkelen, videofilms kijken, kaarten, bingo, paardrijden, toneelspelen, postzegels verzamelen, computeren,

den over het evenwicht tussen betutteling en onafhankelijkheid. Verder vindt *Onderling Sterk* eenzaamheid een groot probleem. Cliënten moeten meer steun krijgen bij het leggen en onderhouden van sociale contacten. Eenzaamheid heeft volgens *Onderling Sterk* te maken met het probleem dat mensen niet weten waar ze naar toe moeten, dat ze niet genoeg geld hebben, bang zijn voor contacten en niet naar speciale clubs willen omdat ze dan steeds dezelfde mensen tegenkomen. *Onderling Sterk* doet de suggestie dat cliënten samen met vrijwilligers op stap gaan. Ook zouden clubs en verenigingen mensen over de drempel moeten helpen.

(NIZW en LFB *Onderling Sterk*, 2000)

Andere invalshoek

In het onderzoek naar vrijetijdsbesteding en vorming in Zuid-Holland Noord wordt onderstreept dat bij maar een heel beperkt aantal activiteiten deelnemers in contact komen met mensen zonder handicap. Bij nog minder activiteiten doen de deelnemers iets samen met mensen zonder handicap. In het bijzonder ouders van kinderen en jongeren geven de voorkeur aan *geïntegreerde* activiteiten. Naar verwachting zal die behoefte in de toekomst toenemen. Daarbij is het belangrijk dat mensen met een verstandelijke beperking worden geholpen bij het bepalen van hun wensen en voorkeuren en bij het vinden van activiteiten die daarbij aansluiten.

In het onderzoek wordt gewezen op de speciale rol van vrijwilligers. Die geven vrijetijdsactiviteiten vaak een bijzonder karakter. Vrijwilligers zijn niet beroepsmatig bij mensen met een beperking betrokken. Hierdoor verschilt hun invalshoek bij de organisatie en in de omgang met de deelnemers. Deze laatste vinden deze 'andere omgang' in het algemeen plezierig. Bovendien is het te zien als een vorm van integratie. (Heeringa e.a.,1999)

bij de vrijwillige brandweer, lid worden van de fanclub van Jody Bernal, een kroegentocht houden, oefenen om meer dingen zelfstandig te kunnen, naar de operette, naar het strand. enz. Opvallend vaak wordt de wens geuit naar Ajax-wedstrijden te mogen gaan.

Het is volstrekt helder: mensen met een verstandelijke beperking zijn in hun verlangens net als andere mensen. Het zijn allemaal activiteiten die de hele wereld doet en als jij ze ook doet hoor je erbij. Voor veel mensen met een beperking zijn deze gewone activiteiten echter niet gewoon te realiseren. Bijna altijd moet 'de leiding' mee. Maar er is te weinig leiding om aan al die wensen te voldoen. En ouders, mentoren of vrijwilligers kunnen ook niet altijd. Voor Prisma is het onmogelijk op al deze individuele wensen in te gaan. Een maatjesproject zou hiervoor gedeeltelijk uitkomst kunnen bieden. We komen daar in het volgende hoofdstuk op terug.

Opvallend is dat 'normale' bezigheden voor een aantal respondenten een uitje zijn zoals met de gewone lijnbus of de tram reizen, op visite gaan bij vrienden of familie, de hond uitlaten, door de Jordaan wandelen, naar de bank gaan, mensen helpen, kinderen opvoeden, computeren, allemaal alledaagse bezigheden die echter niet voor iedereen bereikbaar zijn.

Gewone clubs

Hoe willen de geïnterviewden hun vrijetijdswensen verwezenlijken?

27% van de mensen uit ons onderzoek zou zijn vrijetijdsbesteding vooral willen doen in *gewone clubs met begeleiding*; 15% zou *zelfstandig naar een gewone club* willen gaan. 18% zou het liefst naar clubs gaan voor mensen met een verstandelijke beperking. Bij elkaar opgeteld wil dus 43% van de mensen - al dan niet met begeleiding - naar gewone clubs voor het uitoefenen van z'n hobby. Door de leden van de werkgroep wordt geopperd dat dit percentage waarschijnlijk hoger is; niet iedereen durft dat te zeggen, want het wordt ook eng gevonden.

Hulp nodig

Uit de gevoerde gesprekken bleek dat mensen met een verstandelijke beperkingen het vaak moeilijk vinden toe te geven dat ze hulp nodig hebben. Dit probleem lijkt sterker te spelen naarmate men meer kan. Een derde van de geïnterviewde mensen geeft aan te weinig hulp te krijgen bij het vinden van vrijetijdsbesteding. De helft is daar wel tevreden over. De hulp waar de meeste behoefte aan bestaat is een groepje kennissen die meegaat; een maatje wordt in 8% van de gevallen genoemd. Tijdens de gesprekken is uitgelegd wat een maatje is, maar voor velen was het een nieuw begrip. De lage waardering voor deze oplossing is volgens de werkgroep dan ook niet betrouwbaar. Uit de gesprekken bleek dat er juist wel behoefte was aan hulp en begeleiding naar activiteiten buitenshuis. Leiding en familie hebben daar niet altijd tijd voor en dan kan een vrijwilliger (maatje) een goed alternatief zijn. De verwachting is dat de behoefte aan een maatje verdriedubbeld zou worden als gevraagd zou zijn 'vind je het leuk als er iemand met je mee uit winkelen gaat of naar de bioscoop of met de bus?' Er is een kerngroep van 10% die eigenlijk met alles moeite heeft.

Financiën

Ruim 80% zegt genoeg geld te hebben om dingen te doen. Deze uitkomst heeft ook enige toelichting. De meeste respondenten die aan het onderzoek meegedaan hebben wonen niet zelfstandig. De eigen bijdrage die zij moeten betalen is inclusief maaltijden, verblijf en verzekeringen. Men houdt dan nog wel wat geld over voor hobby's. Als je echter begeleid woont heb je naast een (hoge) eigen bijdrage veel meer zelf te betalen zoals verzekeringen, eten, kleding en schoenen. Deze mensen houden veel minder geld over. Bovendien is het vaak zo dat hoe meer je zelfstandig leeft en kunt, hoe meer eisen je stelt aan het leven en hoe meer je op eigen wijze je leven in wilt delen. Daar heb je dan ook meer geld voor nodig.

De helft van de mensen is tevreden over het vervoer. Deze tevredenheid betreft vooral de busjes van *Makenbach*. Over de Stadsmobiel is men veel minder tevreden. Een derde van de respondenten geeft aan dat de Stadsmobiel of te laat of helemaal niet komt.

5. BIJ ELKAAR BETROKKEN

Verslag van het kwartiermaaktraject

Niet dumpen maar opvangen
Anyur Tamay, Plexat

Diversiteitbeleid

Vanaf zomer 2002 heeft in het kader van het IGPB-onderzoek naast het cliëntenpanel - zoals gezegd - een Kwartiermaaktraject gelopen. In dat kader zijn met zo'n 25 mensen gesprekken gevoerd, soms met het doel de doelgroep, de vrijwilligers of werkers beter te leren kennen, vaker om de integratieproblematiek direct onder de aandacht te brengen. Daarnaast ging het erom zicht te krijgen op belemmeringen bij de welzijnsorganisaties en de stadsdelen en op positieve ontwikkelingen waarbij aangesloten zou kunnen worden. Zo is gesproken met vrijwilligers, werkers en deelnemers van Prisma, met de Federatie van Ouderverenigingen, met professionals in de zorg en het welzijnswerk, met mensen die zich bezig houden met *werknemersvrijwilligerswerk*, met de SPD en het Migrantenplatform Gehandicapten Amsterdam en met beleidsmakers op stadsdeel en stedelijk niveau. Naast deze individuele gesprekken is op 24 april 2003 een miniconferentie gehouden met betrokkenen uit de politiek, gemeenten en stadsdeelbeleid, uit de zorginstellingen en de welzijnsinstelling Combiwel. (Omdat Combiwel de Stichting Welzijn Oud-West heeft overgenomen, wordt in het navolgende alleen gesproken over Combiwel.) Doel van de conferentie was te beraadslagen over de uitkomsten van het onderzoek en te werken aan draagvlak voor de aanbevelingen. Na de conferentie is met een aantal sleutelfiguren gewerkt aan concretisering van de aanbevelingen.

Hieronder volgt een sterk gestructureerde impressie van de inhoud van de gevoerde gesprekken. Maar eerst nog een opmerking vooraf. Zoals in hoofdstuk 2 is uiteengezet is kwartiermaken het maken van ruimte, in dit geval voor mensen met een verstandelijke beperking. De stadsdelen hebben er meteen al op aangedrongen dat het onderzoek ook betekenis zou hebben voor andere groepen die met uitsluiting kampen: mensen met een psychiatrische achtergrond, met een lichamelijke handicap of

chronische ziekte, ouderen. Migranten maken deel uit van al deze groepen. Zij hebben soms nog extra beperkingen omdat ze de taal niet goed spreken, meer moeite hebben met de codes van de instellingen, soms andere wensen hebben of anders omgaan met het gehandicapt-zijn. Zoveel mogelijk is geprobeerd in de gesprekken de toegankelijkheid van het Amsterdamse welzijnswerk (voorlopig toegespitst op Combiwel), *in zijn algemeenheid* aan de orde te stellen. In feite gaat het - zou je kunnen zeggen - om het uitwerken van *diversiteitsbeleid*.

Uit het onderzoek komt naar voren dat het welzijnswerk weinig tot geen ervaring heeft met deelname van mensen met een verstandelijke beperking. Deze groep komt alleen via *Prisma* in het buurthuis. Tot nog toe voelen de welzijnsorganisaties zich ook niet echt verantwoordelijk om iets speciaals te doen voor mensen met verstandelijke beperkingen of andere 'nieuwe groepen'. Op hun beurt doen de zorgverlenende instellingen ook nauwelijks een actief beroep op het welzijnswerk. Vrijtijdsbesteding voor mensen met een verstandelijke beperking werd gezien als het werk van *Prisma* en daarmee was de kous af. Om de in hoofdstuk 1 genoemde motieven moet dit onderzoek daar dus verandering in brengen.

In het kader van vermaatschappelijking gaan steeds meer mensen begeleid of begeleid zelfstandig wonen. Als dat gebeurt vanuit een grootschalige(r) instelling dan betekent dat vaak verlies aan georganiseerde vrijetijdsbesteding. *Prisma* springt op deze behoefte in, maar naarmate de vermaatschappelijking verder vordert, wordt de behoefte steeds groter. Zoals gezegd kan *Prisma* niet in deze groeiende vraag voorzien, maar bovendien vindt ze het ook niet (meer) wenselijk. Er ligt toch niet voor niets een regiovisie waarin staat dat de reguliere organisaties zich open dienen te stellen voor mensen met een verstandelijke beperking. *Prisma* betreurt het dat de activiteiten die zij doet in de buurthuizen los blijven staan van de rest van het aanbod in het buurthuis. Ze worden zelfs niet genoemd in de eigen folders, laat staan dat men probeert iets gezamenlijks op te zetten. Ook de consulent van de SPD die zich bezig houdt met de toeleiding naar vrijetijdsbesteding heeft dagelijks met de ontoeganke-

Onze ervaring is dat als Prisma z'n activiteit komt doen, dit de gezelligste momenten van de week zijn. Kees Buizer, De Havelaar

Over bureaucratie gesproken: soms ben je zes maanden bezig om een project van vijf maanden binnen te halen. Hans Zuiver, Combiwel.

Midas op de boerderijclub

Midas is - nu ik dit schrijf - twee keer op de boerderijclub geweest. Vandaag komt hij samen met zijn persoonlijk begeleider Suzan voor de derde keer. Vlak na de zomervakantie werd ik gebeld door Suzan. Ze was al een keer op de kinderboerderij (Zimmerhoeve) langs geweest en had daar ons kinderwerkprogramma ingezien. De boerderijclub leek haar wel iets voor Midas: werken met dieren, buiten werken, bewegingsvrijheid. Suzan had al een aantal instellingen waaronder buurthuizen, gebeld met de vraag of er een activiteit was waar Midas aan mee zou kunnen doen. Midas is een autistische jongen. Suzan begeleidt hem vier dagen per week; ze geeft hem ook les. Eigenlijk kreeg ze overal nul op het rekest; meestal werd ze doorverwezen naar *Prisma*. Op haar zoektocht belandde ze uiteindelijk op de boerderij en ontdekte de boerderijclub. De boerderijclub wordt bezocht door 12 kinderen in de leeftijd van 8-12 jaar. Eerst werken we een uurtje op de boerderij, daarna doen we iets aan tafel: we knutselen of maken jam.

Suzan belde mij op voor een afspraak. Die was snel gemaakt. In het gesprek werd de vraag van Midas nader verkend: wat is nodig voor Midas, en wat voor de andere clubleden (en de dieren) om deze ontmoeting te laten slagen. Na het gesprek met Suzan ben ik gaan praten met Mariska, de beheerder van de kinderboerderij. Zij wilde Midas graag op de boerderij ontvangen. We zijn met z'n drieën de veiligheidsaspecten nagelo-

lijkheid van het reguliere sociaal-cultureel werk te maken. Vanuit de zorginstellingen wordt erkend dat de mensen die begeleid zelfstandig wonen als je niet oppast verpieteren. Men heeft geen eigen netwerk en moet bij veel activiteiten ondersteund worden. De ambulante begeleiding heeft niet echt tijd daarvoor. De begeleiding is gericht op de dagelijkse, noodzakelijke dingen. De uitjes verdwijnen. Bovendien moeten mensen geholpen worden uit te zoeken wat bij hen past. Tot dan toe heeft men vaak het leven geleefd zoals dat in de woongroep gewoon was. Het vorm geven aan het nieuwe leven is een hele onderneming.

‘Erbij horen’ bevorderen

De situatie in het sociaal-cultureel werk is intussen verre van florissant te noemen. In hoofdstuk 3 werd reeds aandacht besteed aan ontwikkelingen die haaks staan op wat in het kader van een *caring community* gewenst zou zijn.

In de stadsdelen waar het onderzoek zich afspeelde is - zoals elders - het agogisch personeel steeds meer losgekoppeld van de gebouwen. Daardoor zijn er te weinig vaste gezichten in het buurthuis, gezichten die rust, veiligheid en vertrouwen uitstralen. Juist voor mensen uit kwetsbare groepen zijn die vaste gezichten extra van belang. Zoals overal elders wordt ook in Oud-West en Oud-Zuid het welzijnswerk gedwongen zakelijk te opereren. Deze verzakelijking brengt volgens sommigen ver-yupping met zich mee (yup = young urban professional): men koerst op cursussen waarvoor flink betaald kan worden. Dat zou ook goeie kanten kunnen hebben: het buurthuis is er niet alleen voor kansarmen. Het gaat juist om de ontmoeting tussen verschillende groepen. Maar nu is de ontwikkeling veel te eenzijdig.

Hoewel in Amsterdam onder de naam IEP (Integratie (Ex)Psychiatrische cliënten) tussen 1990 en 1995 al kwartiermakersactiviteiten plaatsvonden, is er in het sociaal-cultureel werk nog steeds nauwelijks sprake van anticipatie op de vermaatschappelijking. Het welzijnswerk loopt achter de ontwikkelingen aan.

Op de miniconferentie nuanceert de directeur van Prisma de constatering dat de zorg zich niet oriënteert op het sociaal-cultureel werk. ‘Als categoriale instelling valt *Prisma*

de stadsdelen en de buurthuizen al jaren lang lastig met de boodschap dat wij er met onze activiteiten en doelgroepen bij willen horen. Dat is ook de aanleiding voor dit onderzoek. De aanhoudende golf van reorganisaties in het welzijnswerk maakt het voor ons heel lastig om activiteiten op te zetten, laat staan ze te continueren. Er is in het welzijnswerk een constante heroriëntatie op doelgroepen en er wordt voortdurend geschoven met personeel. Jullie hebben last van de bureaucratie van de overheid, wij hebben last van jullie bureaucratie.'

Dit alles neemt niet weg dat de visie wordt gedeeld dat mensen met welke achtergrond dan ook in het sociaal-cultureel werk horen te worden opgevangen. Mensen mogen niet worden uitgesloten omdat ze afwijken. De directeur van Combiwel ziet het wel degelijk als de centrale missie van het welzijnswerk sociale uitsluiting tegen te gaan en 'erbij horen' te bevorderen. Het buurtcentrum moet wat hem betreft inderdaad het sociale hart van de wijk vormen. Maar, dat is de andere kant, dan moet het werk niet de hele tijd maar weer met bezuinigingen geconfronteerd worden. 'Dan kan je onmogelijk voor al die doelgroepen van betekenis zijn. Dan kan je niet aan sociale samenhang werken. Dan worden we gedwongen een salarisverhuurbedrijf te worden.' Overigens, sinds de overname van het welzijnswerk in Oud-West heeft Combiwel daar - in navolging van hun werkwijze elders - het wijk- of gebiedsgebonden werk ingevoerd. 'We hadden de ervaring dat in de *productgroepenstructuur* wel de producten werden geleverd, maar dat er geen binding ontstond met de buurt. Er komen dus ook in Oud-West weer vaste mensen in het buurtcentrum, mensen die de buurt kennen en door de buurt gekend worden. De van buurthuis naar buurthuis fietsende tienerwerker is verleden tijd.' Dat is voor integratie van mensen met beperkingen een belangrijke ontwikkeling. Door medewerkers van Prisma is het belang onderstreept van *continuïteit* in de persoon van de begeleider en de plaats van activiteit. En - van een beetje andere orde - of je er komen kan als gehandicapte. Het kan niet genoeg worden onderstreept dat mensen met ernstiger handicaps van een goeie vervoersregeling afhankelijk zijn.

pen: maakt Midas onverwachte bewegingen waar de dieren van kunnen schrikken waardoor er gevaar voor hem en andere kinderen ontstaat? Ook hebben we besloten om de kinderen eerst te informeren voordat Midas zou komen. De kinderen waren erg geïnteresseerd en reageerden heel wijs en sportief. De afspraak is dat Suzan meekomt, zodat wanneer Midas een 'bui' heeft, zij zich even met hem terug kan trekken. Zonder een klinisch correcte beschrijving te willen geven, iets over het gedrag van Midas. Hij heeft een beperkte woordenschat (3/4 jr.), hij herhaalt veel, fladdert af en toe uit opwinding of angst. Hij vindt het leuk om te veggen, pruimen te snijden, te knippen en te plakken en kan ook redelijk benoemen wat hij wil. Voor ons is het van week tot week ontdekken hoe we met hem om moeten gaan, voorzichtig uitnodigen tot contact, niet teveel tegelijk tegen hem zeggen etc. De andere kinderen zijn heel aardig tegen hem. Toen er weer een groepslid bij de club kwam, wilde Indra heel graag uitleggen wat voor jongen Midas is. Midas is ook al samen met Robin en Suzan naar de markt geweest om groente te halen.

Een overweging van mij om in te gaan op dit verzoek was mijn inschatting dat de boerderijclub doorgaans een club is waar kinderen zich behoorlijk om elkaar bekommeren. Ze leren niet alleen voor dieren te zorgen maar ook voor elkaar. De boerderijclub is de enige bezigheid van Midas met andere kinderen samen.

(Kees Buizer, kinderwerker Buurthuis de Havelaar)

Tegengaan van isolement - wat Combiwel al doet

Hoewel de deelname van mensen met een verstandelijke beperking aan het sociaal-cultureel werk als thema niet op de agenda staat, blijkt Combiwel wel betrokken bij initiatieven die zich richten op sociale integratie van andere groepen in de marge.

Zo is gewerkt aan een project *sociale activering* in de volgende brede definitie: het verhogen van maatschappelijke participatie en het doorbreken of voorkomen van sociaal isolement door maatschappelijk zinvolle activiteiten die *eventueel* een eerste stap op weg naar betaalde arbeid kunnen betekenen (Kemps, 2002). In samenwerking met de Sociale Dienst Amsterdam is op *outreaching* en creatieve wijze inhoud gegeven aan deze doelstelling. Per individu is nagegaan hoe Combiwel van betekenis zou kunnen zijn voor die mensen die door niemand bereikt werden en thuis zaten te verpieteren. Daarnaast heeft Combiwel samen met GGZ-Buitenamstel activiteiten opgezet voor mensen met een psychiatrische achtergrond, die er tot dan toe niet in slaagden het aanbod buiten de ggz te bereiken.

De vraag hoe je het in de buurt veiliger en prettiger kan maken voor dementerenden en hoe je hun omgeving kan ondersteunen en ontlasten, heeft geleid tot de oprichting van het AOC, *het Amsterdams Ontmoetings Centrum*, gevestigd in buurtcentrum Quellijn in De Pijp. Aan het AOC zijn een coördinator, een verzorgende en een activiteitenbegeleidster verbonden. De begeleiding is emotioneel en praktisch ondersteunend. Het is een samenwerkingsproject van wederom GGZ-Buitenamstel, de Vrije Universiteit (onderzoek) en Combiwel. Het laat zien dat ook ernstiger gehandicapten en hun netwerk in de buurt opgevangen kunnen worden.

Als derde voorbeeld noemen we hier de betrokkenheid van Combiwel bij het te starten *Sociaal Meldpunt*. Het Sociaal Meldpunt beoogt verkommering van mensen met sociale of psychiatrische problemen in de Amsterdamse wijken te signaleren en er iets aan te doen (Voster, Acda, 2003). Combiwel neemt hierin zijn verantwoordelijkheid. En dan is er ten vierde *De Community School*, gericht op de (o.a. multiculturele) samenhang in de buurt. In deze school komen gezin, buurt en onderwijs bijeen. Ontwikkelen, leren, verantwoordelijkheid dragen en zorg voor elkaar staan centraal. De

'Ik kan hier heel erg mezelf zijn'

Aan het woord is een vrijwillige medewerkster van Eetcafé *Van de kook*. 'We zijn hier niet op presteren gericht. Het enige is dat de doelgroep zich welkom moet weten: als vrijwilliger of als gast. Op een of andere manier kan ik hier heel erg mezelf zijn en dat is heerlijk. Het gaat hier een keertje niet om presteren, waar het in m'n gewone werk wel om gaat'.
(vrijwilligster *Van de kook*).

school biedt niet alleen basisonderwijs, maar ook opvang en vrijetijdsactiviteiten voor jeugd en volwassenen. Er is ondersteuning op het gebied van opvoeding en vragen van sociaal/juridische aard. De speel-o-theek van Prisma is hier gevestigd. Combiwel doet er tal van activiteiten voor jong en oud.

Bij de Stichting Combiwel is ten vijfde *Okido* ondergebracht. Okido is een meldpunt voor geïntegreerde kinderopvang. Het is een relatief oud project (1993) en een initiatief van SPD Amstel en Zaan en een aantal (zorg)instellingen. In 2002 is het project vernieuwd van start gegaan. Okido stelt na een intake vast welke ondersteuning nodig is om een kind in een regulier kinderdagverblijf op te nemen. De deelnemende zorginstellingen leveren ondersteuning en expertise in natura. De integratieconsulent van de SPD doet (vaak) de intakes voor Okido; bovendien biedt de SPD pedagogische begeleiding. Bij toewijzing van extra leidster-uren krijgt de kinderopvang een budget toegewezen waarmee zij een extra leidster kan inhuren. Dit wordt door de gemeente c.q. de stadsdelen gefinancierd, evenals de coördinatie.

Zo'n zestig kinderen maken op jaarbasis gebruik van het project.

Genoemde projecten zijn niet specifiek gericht op mensen met een verstandelijke beperking. Ze laten wel een koers zien, een inzet gericht op integratie en participatie van kwetsbare groepen. Het kwartiermaaktraject kon daarop goed aansluiten.

Strijdigheid

'Moeilijk lerende tieners willen niet voor jongeren met een verstandelijke beperking doorgaan, maar ze hebben wel moeite met hun vrije tijdsbesteding. Ze horen nergens bij.' Zowel medewerkers van Prisma als de SPD wijzen hierop. De uitspraak laat iets zien van de *strijdigheid* waar kwartiermakers mee te maken hebben. Net als in de psychiatrie gaat het bij mensen met verstandelijke beperkingen niet altijd om een duidelijke en/of zichtbare handicap. De strijdigheid zit 'm onder andere erin dat het benoemen van de beperking als stigmatiserend kan worden ervaren; het niet benoemen leidt echter tot verwaarlozing van het specifieke dat om aandacht vraagt. En dat leidt tot het voortduren van het isolement (zie ook: Kal, 2001). In de gesprekken

Verbinden met kwetsbare groepen

Met het oog op het vergroten van de leefbaarheid in relatie tot de toegenomen diversiteit in wijken en buurten en in relatie tot veiligheid zijn nieuwe verbindingen nodig tussen bevolkingsgroepen, overheid, politie en het bedrijfsleven. Daarbij richt de sociale dienstverlener zich vooral op verbindingen die van belang zijn voor sociaal kwetsbare groepen, op degene die aangewezen zijn op laagdrempelige, toegankelijke voorzieningen dichtbij huis. Als het uit angst om samen te vallen met achterstandsbeleid of om te stigmatiseren deze groepen niet bereikt, verliest het sociaal-cultureel werk zijn bestaansrecht. (De Vries, 2002)

Mensen vinden mensen - een stelling over de professionalisering

Als mensen met een verstandelijke beperking volwaardig lid van de samenleving moeten worden, dan moeten er mensen zijn die zich met hen willen verbinden. Zover waren we al. Maar nu de vraag: hoe doe je dat? Ik zou het niet weten. Althans, als het antwoord op die vraag gevonden moet worden in één of andere theorie waarvan is bewezen dat die klopt. Iemand die een nieuw bestaan begint – want daar hebben we het in feite over als het om deïnstitutionalisering gaat – doet een stap op een onbekende weg. De uitkomst is niet voorspelbaar. Dat is dan ook wat je telkens weer hoort als iemand die stap heeft gezet. ‘We wisten echt niet waar we aan begonnen.’

Op dit ogenblik heb ik het voorrecht om zo’n proces van dichtbij mee te mogen maken. Een jonge vrouw van 22 jaar keert na 7 jaar in een instituut terug naar haar ouderlijk huis in de buurt waar ze als kind opgroeide. Ze is ernstig gehandicapt, heeft autistiforme trekken, spreekt niet en heeft absoluut een 1-op-1-begeleiding nodig. Haar moeder zegt: ‘mijn dochter is niet zo’n leuke gehandicapte waarmee je graag over straat loopt’. Een PGB met een hardheidsclausule maakt de inkoop van de noodzakelijke zorg en ondersteuning mogelijk. Ze is nu 7 weken thuis en het gaat heel goed.

kwam steeds de diversiteit in de doelgroep naar voren. Dat vraagt om op de persoon toegesneden acties/houdingen die moeten leiden tot een gastvrij onthaal. Voor ‘de doelgroep aan de bovenkant’ vraagt het van beroepskrachten, vrijwilligers en buurtgenoten vooral een gevoeligheid voor mechanismen die tot non-participatie, oftewel tot uitsluiting leiden. Voor de ernstiger of dubbelgehandicapten vraagt het behalve een grote gevoeligheid, meer extra faciliterende voorzieningen - van een regeling van het vervoer tot hulp bij het gaan naar de wc.

Beeldvorming

Regelmatig kwam in de gesprekken het belang van beeldvorming naar voren. Zorginstellingen, stadsdelen, het welzijnswerk, de centrale stad en last but not least de media dragen allemaal verantwoordelijkheid voor de beelden die ze verspreiden over mensen met handicaps en beperkingen. Voor de kansen van deze niet-standaardburgers is het van wezenlijk belang dat het genuanceerde beelden zijn, beelden die niet voorbij gaan aan verschillen, maar wel uitnodigen tot het overbruggen ervan. Dat is van onschatbare waarde om de *caring community* - die de stad volgens de regiovisie wil zijn - werkelijk dichterbij te brengen.

Dienstenpakket voor ouderen

Vanuit de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) van de centrale stad wordt gesteld dat we in verwarrende tijden leven. Aan de ene kant zijn we bevlogen als het om integratie van mensen met beperkingen gaat, aan de andere kant zien we ons, geconfronteerd met een recessie, gedwongen bezuinigingen door te voeren.

Toch zijn er genoeg positieve ontwikkelingen te melden. Een daarvan is het *Basispakket voor alle thuiswonende ouderen* (gemeente Amsterdam, 2001). Overigens neemt naar de mening van Willy Demollin, sprekend op het minisymposium, het welzijnswerk in de discussie op DMO een veel te weinig prominente plaats in. Het is heel belangrijk dat dit kwartiermaakonderzoek eindelijk deze partijen bij elkaar heeft gebracht. Niet alleen de cliënten, ook wij moeten leren nieuwe netwerken te vormen.

Bereikbaar en beschikbaar

Terug naar de kern. Volgens de directeur van Combiwel zou ieder buurtcentrum als opdracht moeten hebben alle groepen welkom te heten. 'In de praktijk zal dat niet lukken, want mensen met serieuze beperkingen vragen om meer aandacht dan wij kunnen geven. Maar je kan wel *binnen een wijk* de aandacht verdelen. Je kunt in het ene buurtcentrum je richten op ouderen en in het andere misschien op kinderen met een verstandelijke beperking. Die keuzes maak je samen met het stadsdeel en de centrale stad. Je moet wel het *basisaanbod per wijk* genereren. Het welzijnswerk moet voor iedereen, dus ook voor mensen met een beperking, goed bereikbaar en beschikbaar zijn. Met vraaggericht werken heeft dit alles niet zoveel te maken. Sommige mensen vragen niets en wil je toch actief een aanbod doen. (Zie ook de activiteiten in het kader van sociale activering en in het kader van het sociaal meldpunt.) Naast gevoeligheid voor de vraag in de buurt moet je als instelling een *visie* hebben; je moet evenzeer visiegestuurd werken. Het is overduidelijk dat het integratieproces niet vanzelf goed gaat. Zoals Mireille Buree van Onderling Sterk en de IGPB-werkgroep stelde: soms moet een groep eerst wennen, voor ze kan integreren. Dat zien wij ook bij Marokkaanse vrouwen. De infrastructuur van het buurthuis moet veel fijnmaziger worden. De leidinggevenden op de locaties zijn daar verantwoordelijk voor, moeten daar zorg voor dragen. Combiwel als organisatie moet dat mogelijk maken.'

Misschien lijkt het erop dat dit onderzoek in aansluiting op de regiovisie, aanstuurt op een totaal geïntegreerd aanbod van vrijetijdsbesteding. Medewerkers van *Prisma* benadrukken dat het even goed belangrijk is dat mensen de aansluiting bij hun eigen groep - eventueel hun oude netwerk - niet verliezen. Dat geeft de doelgroep in dit onderzoek zelf ook min of meer aan.

Migranten met een verstandelijke beperking

De volgende situatieschets komt in gesprek met Aysel Disbudak en Jacqueline van de Bilt naar voren. Beiden zijn werkzaam bij het *Migrantenplatform Gehandicapten Amsterdam* en omstreken. Beiden onderstrepen krachtig het belang van sociaal-cultureel

Wat mij vooral opvalt, is wat de aanwezigheid van deze jonge gehandicapte vrouw doet met haar omgeving. Behalve ingekochte verzorgers en ondersteuners, zijn er nogal wat mensen uit de kring rond haar moeder die meewerken; de één gaat mee zwemmen, de ander kookt, de derde helpt met de administratie. Wat men ook doet, van iedereen hoor je dat het deelnemen aan zo'n bestaan 'iets' met je doet. Ik zal hier niet proberen om dat 'iets' te benoemen. Wat het ook is, mensen krijgen er in elk geval positieve energie door. Iets scheppen met elkaar maakt je sterk. Dat is een opmerkelijk feit.

Wie wel eens een discussie heeft bijgewoond over deinstitutionalisering, die weet hoe dat gaat. Degenen die sceptisch zijn, weten van alles te bedenken wat er tegen het opheffen van het instituut pleit. Meestal zijn al die bedenkingen goed invoelbaar. Allerlei problemen duiken op. Desondanks hoor je van mensen die de stap hebben gezet stevast hetzelfde antwoord: niet proberen om eerst al die problemen op te lossen want dan kun je wachten tot sint juttemis.

Eerlijk gezegd denk ik, dat hier ook de grootste blokkade ligt van professionals. Die hebben ook de neiging om eerst alle stappen te willen overzien. Het proces moet beheerst kunnen worden, anders ben je niet verantwoord bezig. Ook als ze zelf niet aan deze beheersingsmanie lijden, dan doet hun organisatie dat meestal wel.

Er bestaat dus kennelijk zo iets als een leven 'voor en na de stap'. Die problemen die de sceptici naar voren brengen, die zijn er ook echt, maar ze worden anders beleefd. Ze zijn er om overwonnen te worden. Ze zijn geen redenen om

iets niet te doen. Waar het dus op neer komt is dit. Deelnemen aan het ondersteunen van iemand met een beperking die voor zichzelf begint is een proces waarin mensen groeien omdat ze zich verbinden. Wat dat precies betekent kun je alleen te weten komen door het te doen. De moraal van het verhaal? Wel, de moraal is dat leven tussen mensen – met elkaar een mensenleven vorm geven – pas lukt als je openstaat voor de mogelijkheden die dat leven zelf geeft. Dat kun je wel willen beheersen, maar dan is de kans op frustratie groter dan de kans op groei.

Deinstitutionalisering moet daarom op dit punt - het samenleven tussen mensen - worden gedeprofessionaliseerd. Professionals zijn hard nodig, ook 'na de stap'. Maar ze zijn hard nodig voor zaken waar hun professionaliteit op betrekking heeft. Ze zijn nodig voor goed onderwijs aan mensen met een verstandelijke beperking, voor goede gezondheidszorg, een goede aanpak van gedragsproblemen, enzovoort. Niemand wordt echter opgeleid voor het leren samenleven met anderen. De enige school waar je dat leert is het leven zelf.

Daarom geen theorie en geen professionele aanpak, ook al weet ik dat zo'n stelling vele wenkbrauwen doet fronsen. Maar het argument voor die stelling is eigenlijk vrij simpel. Theorieën die een professionele aanpak moeten onderbouwen zijn altijd gebaseerd op een perspectief 'van buitenaf'. Dat kan ook niet anders. Ze moeten leiden tot hypothesen en methoden. Leren samenleven is van een andere orde. Dat gaat niet via hypothesen en methoden en dus heb je aan theorieën niet zoveel. Dat gaat alleen 'van

werk voor hun doelgroep. In Amsterdam wonen veel migranten. Relatief krijgen migranten meer kinderen. Daar bovenop krijgen migranten relatief meer gehandicapte kinderen. Dat heeft niet alleen te maken met trouwen binnen de familie, maar ook met de relatieve onbereikbaarheid van de medische hulpverlening. (Vaak gaat het om niet-aangeboren letsel.) In de visie van het migrantenplatform nemen zowel de zorgen welzijnsinstellingen als de migranten een afwachtende houding aan als het erom gaat elkaar te bereiken.

Veel migranten interpreteren de handicap van zichzelf of van hun kind als beproeving van Allah en dragen hun lot in stilte. Men gaat niet op zoek naar hulp en draagt de gehandicapte zeker niet over aan een instelling. Dat wordt als falen beschouwd. Men heeft vaak ook nauwelijks weet van wat er aan mogelijkheden bestaat. Vaak wordt door professionals vergeten dat een deel van de migranten analfabeet is. Het Migrantenplatform heeft in haar korte bestaan al veel kunnen betekenen voor mensen met een gehandicapt kind of een gehandicapt familielid, en voor de gehandicapten zelf. Via het platform kunnen ze in hun eigen taal (Turks of Marokkaans) over de problemen praten, krijgen ze erkenning voor hun problemen en wordt men uit zijn isolement gehaald. Vervolgens worden ze op uiteenlopende manieren op weg geholpen (Migranten Platform Gehandicapten, 2002).

Door dit onderzoek heeft het Migrantenplatform weet van het kwartiermaaktraject bij Combiwel en leert Combiwel het Migrantenplatform kennen. Het Migrantenplatform laat zien van hoeveel waarde het is een eigen platform te creëren voor een speciale groep (migranten met een handicap), om daarna vervolgstappen te kunnen zetten. Het platform wil er in de eerste plaats zijn voor gehandicapten en chronisch zieken van migrantenafkomst en voor migrantenouders en overige familieleden van gehandicapten. In de tweede plaats wil ze van betekenis zijn voor de instellingen en instanties die werken met en voor gehandicapten met migrantenafkomst. Men organiseert lotgenotenbijeenkomsten, themaochtenden, trainingen, voorlichting, inloopspreekuren, cursussen, uitjes en multiculturele feesten. Met IJlanden en Prisma wordt overigens goed samengewerkt. Aan de kinderactiviteiten van Prisma doen - afhanke-

lijk van de activiteit - veel migrantenkinderen mee. Samen met IJlanden zijn door het platform uitstapjes en feesten georganiseerd.

Hoewel er heden ten dage vaak afwijzend wordt gereageerd op activiteiten in eigen taal, is de informatie van het Migrantenplatform schrijnend in z'n eenvoud. 'Als wij er niet zijn blijven de mensen met handicap in een isolement. Het platform is het broodnodige intermediair om mensen überhaupt te bereiken.' Als vervolgstap is het dan belangrijk dat het sociaal-cultureel werk z'n deuren opent voor hen die van dit open huis afhankelijk zijn - al of niet met een *wengroep* waardoor het vertrouwen kan groeien.

binnenuit'. Er zijn mensen die dat durven en er zijn mensen die dat niet durven. Mensen met een beperking kennen het verschil tussen die twee. (Reinders, 2003).

6. 'DAT HET GEWOON IS DAT WE ER ZIJN' Aanbevelingen - met daarin besloten 'methodieken'

Waar moest onderhavig onderzoek toe leiden?

- meer deelname van mensen met een verstandelijke beperking aan reguliere voorzieningen
- meer zicht op de motieven van de doelgroep om al of niet aan activiteiten deel te nemen
- een methodiek om deelname te bevorderen
- een bewustzijn van de stadsdelen en besturen van organisaties met betrekking tot de integratieproblematiek.

Verder moest expliciet aandacht uitgaan naar belemmeringen voor integratie en naar de rol die Prisma als expertise-centrum kan spelen.

Hieronder worden aanbevelingen uitgewerkt die gezien kunnen worden als 'methodieken' om de deelname van de doelgroep aan reguliere voorzieningen te bevorderen. De motieven van de doelgroep om al dan niet deel te nemen vormen - voorzover wij daarin inzicht hebben (gekregen) - de achtergrond van deze aanbevelingen. Onze 'integratie bevorderende methodieken' strekken zich uit naar verschillende actoren.

1. Functionarissen gastvrijheid

Een idee dat in de gesprekken met Combiwel naar voren is gekomen en op de mini-conferentie besproken, is de idee van een *functionaris gastvrijheid*, per stadsdeel aan te stellen bij de betreffende welzijnsorganisaties. Zoals geconstateerd functioneert het buurthuis voor mensen met beperkingen vaak niet als gastvrije plek, terwijl men wel die plek zou willen zijn.

Integratie

Het woord integratie is afkomstig van het Latijnse woord *integer*: onschendbaar, onkreukbaar, rechtvaardig. In het Latijn betekende het oorspronkelijk: onaangetast, onbeschadigd, 'heel'. Integratie betekent dan ook: het maken tot en opnemen in een geheel, of - in het kader van dit onderzoek - het als gelijkwaardig opnemen van een bevolkingsgroep in de maatschappij. (Smit en Van Gennep, 2002)

Daarom stellen wij voor aandachtsfunctionarissen aan te stellen, die in principe ten behoeve van alle kwetsbare groepen werken. Het idee is dat in deze functionaris de kennis, visie en inspiratie zijn samengebald, die nodig zijn om de buurtcentra en het buurtwerk van de betreffende welzijnsorganisatie daadwerkelijk te kunnen stimuleren, motiveren en ondersteunen als gastvrije plek te functioneren voor kwetsbare groepen. Dat betekent dat deze functionaris:

- a) de professionals in de buurtcentra - eventueel met inschakeling van anderen - voorlicht over het proces van vermaatschappelijking en community care en instrueert wat dat vraagt van het welzijnswerk;
- b) stimuleert dat elk buurtcentrum iets gaat betekenen voor een bijzondere doelgroep en voor individuen uit de doelgroepen; de functionaris ziet erop toe dat een breed aanbod toegankelijk wordt;
- c) als vraagbaak functioneert voor kwesties waar de professionals in de buurtcentra niet uitkomen. Hij/zij weet waar zo nodig expertise te halen is (Prisma, IJlanden, SPD), welk buurtcentrum misschien voor die persoon een beter aanbod heeft, waar een groep wellicht beter terecht kan etc.
- d) bovenal is deze persoon motiverend en ondersteunend voor professionals, zodat zij op hun beurt vrijwilligers en bezoekers (voorzover nodig) kunnen bemoedigen en ondersteunen om werk te maken van het gastvrij onthaal binnen de verschillende buurtcentra van het stadsdeel.

aanbeveling 1: Elk stadsdeel stelt de betreffende welzijnsinstelling in de gelegenheid een functionaris gastvrijheid aan te stellen met bovengenoemde opdracht.

2. Maatjes ter plaatse

Zo langzamerhand zijn maatjesprojecten of vriendendiensten niet meer weg te denken in Nederland. Ze doen zich ook voor in steeds meer werkvelden. *SPD Amstel en Zaan* is onlangs begonnen met een maatjesproject voor jongeren en volwassenen met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking. De SPD maakt onderscheid tussen

Beoordelingsinstrument Omgeving en Participatie

Mensen met een verstandelijke beperking kunnen vaak niet zonder ondersteuning en aanpassingen participeren in de samenleving, op de manier zoals zij dat zouden willen. Participatie kan verbeterd worden door belemmerende factoren in de omgeving weg te nemen en ondersteunende factoren te benutten. In tegenstelling tot de beoordeling van het niveau van verstandelijk functioneren (intelligentie) en adaptieve vaardigheden (redzaamheid), zijn er voor de beoordeling van factoren in de omgeving die van invloed zijn op de participatie, geen meetinstrumenten voorhanden. Het beoordelingsinstrument *Omgeving & Participatie* is ontwikkeld om die omgevingsfactoren bij het functioneren in de samenleving in kaart te brengen.

De factoren van invloed op de participatie in de vrije tijdsbesteding naar keuze, zijn opgedeeld in fysieke en sociale. De fysieke omgeving wordt beoordeeld op de volgende aspecten: de afstand, de kwaliteit van de ruimte, de kosten, de duur, het vervoer, de kwaliteit van de weg eraartoe. De sociale omgeving wordt beoordeeld naar: hulp bij het zoeken naar geschikte, gewenste vrije tijdsbesteding, hulp bij het vastleggen ervan, ondersteuning bij het bereiken en gebruiken ervan, ondersteuning bij communicatie, houding van anderen.

(Post, Verdonschot, 2003)

Eerst even wennen

Mireille Buree is 29 jaar en woont zelfstandig in stadsdeel Oud-West. Daarvoor heeft ze minder goede ervaringen gehad met begeleid wonen. De begeleiding was niet optimaal, er was weinig privacy en hoe ze nu woont vindt ze veel prettiger.

Ze heeft op verschillende scholen gezeten en uiteindelijk stage gelopen en gewerkt in een verzorgingshuis. In het begin ging dat wel goed maar later moest ze steeds meer zelfstandig doen en dat was moeilijk. Ze kwam erachter dat hele dagen werken voor haar te zwaar was en is daarom vrijwilligerswerk gaan doen in hetzelfde verzorgingshuis. De cheffin daar was erg streng en met het komen van steeds meer buitenlandse mensen die ze niet kon verstaan is ze met het vrijwilligerswerk daar op die afdeling gestopt. Op dit moment doet ze heel veel verschillende dingen: ze werkt op de kinderboerderij, in het verzorgingshuis op speciale dagen als kerst en dergelijke en doet aan volksdansen. Vooral is ze actief in de belangenvereniging *Onderling Sterk*: Ze is tweede penningmeester van de afdeling en doet ook mee aan onderzoek zoals *'ask me'* van het NIZW en nu aan het onderzoek van Prisma in samenwerking met het IGPB.

contactgerichte maatjes om samen iets leuks te ondernemen en *activiteitgerichte* maatjes die meegaan naar georganiseerde activiteiten zoals bijvoorbeeld die in het buurthuis (Daane, Vreugdenhil, 2002; Daane, 2003).

Wij bevelen hier nog een derde soort maatjes aan: een maatje ter plaatse. Het concept is eenvoudig en beproefd en heeft als belangrijk voordeel dat niet een (nieuwe) vrijwilliger hoeft te worden geworven; hij of zij maakt gewoon deel uit van de activiteit. Ter plaatse van de activiteit - of het nu een soos is, een computerles, een line-danceclub of vrijwilligerswerk - wordt een maatje gezocht voor de betreffende deelnemer. Dit maatje heeft tot taak iemand zich thuis te laten voelen, hem of haar wegwijs te maken, zo nodig als vraagbaak te functioneren en eventueel het ijs te breken. Zo'n maatje kan op de achtergrond functioneren, ongemerkt zijn of haar 'werk' doen of zich openlijk als zodanig melden. De gewenste opstelling zal per deelnemer verschillen. Het maatschap mag niet leiden tot betutteling; het gaat erom rekening te houden met iemands beperking. De beroepskracht of coördinator van een activiteit zal het best zicht hebben op wie als maatje gevraagd kan worden. Als de groep veilig en zorgzaam is zal het wellicht ook niet nodig zijn. Het 'maatje ter plaatse' kan echter als krachtig kwartiermaakinstrument fungeren wanneer het wel nodig is.

aanbeveling 2: Om een nieuweling uit een bijzondere groep zich thuis te doen voelen, wordt door de verantwoordelijke ter plaatse bekeken of het wenselijk is dat een maatje wordt gezocht onder de deelnemers aan de betreffende activiteit.

3. Kwartiermaker

Van IJlanden zelf komt het idee dat het goed zou zijn als grotere zorginstellingen een kwartiermaker in dienst nemen, iemand die vanuit kennis van de doelgroep werkt aan samenlevingsopbouw, aan betrokkenheid bij de doelgroep en aan toegankelijkheid van voorzieningen. Deze thema's vergen immers blijvende aandacht! Deze aanbeveling beoogt binnen de zorginstelling de structurele aandacht te verankeren voor de oriëntatie op en ondersteuning van hulpbronnen in de samenleving. De kwartiermaker zal nauw

samenwerken met de in de eerste aanbeveling genoemde 'functionaris gastvrijheid', met de (twee) integratiebegeleiders van de SPD Amstel en Zaan en met Prisma. Het werk van de kwartiermaker hoeft zich niet tot de vrijetijdsector te beperken.

aanbeveling 3: Zorginstellingen stellen een kwartiermaker aan, iemand die als pleitbezorger, belangenbehartiger of ambassadeur optreedt overal waar dat in het kader van sociale integratie en maatschappelijke participatie gewenst is.

4. Prisma ontwikkelt zich geleidelijk tot expertise-centrum

Het streven naar integratie in het reguliere welzijnswerk betekent niet dat alle categoriale activiteiten, zoals ze nu door Prisma worden georganiseerd, afgeschafte zouden moeten worden. Een belangrijke stap is al dat het welzijnswerk zich medeverantwoordelijk maakt voor een aantal categoriale activiteiten - deze overneemt van Prisma of ze samen met Prisma uitvoert. Het gaat hier om een nieuwe bedding voor oude activiteiten. Een tweede optie is dat in deze activiteiten andere bezoekers van het buurthuis instromen (verdunning) en een derde dat mensen uit de oude groepen aan reguliere groepen deel gaan nemen. Concreet zijn - om te beginnen - vakantieactiviteiten genoemd, computercursussen en een inloop voor moeders met gehandicapte kinderen. Echte menging zal niet van de ene op de andere dag plaatsvinden, maar de optie moet niet uit het oog worden verloren!

Daarnaast zou Prisma kunnen beginnen nieuwe vragen van individuen of groepen naar het welzijnswerk door te spelen. Deze vierde optie bestaat eruit dat het door de gastvrijheidsfunctionaris geïnformeerde en gemotiveerde buurtcentrum zelf de (nieuwe) vraag aankan en de betreffende persoon - al of niet vergezeld van een maatje (vanuit het SPD-maatjesproject of een 'mededeelnemer') - in kan sluiten in de gewenste activiteit. Mocht dat niet lukken dan kan de functionaris gastvrijheid (eerste aanbeveling) meedenken over de beste oplossing: misschien biedt een ander buurtcentrum een betere toegang? Bovendien is zo nodig de expertise en ondersteuning van Prisma, SPD, IJlanden of een andere zorginstelling in te schakelen.

Mireille heeft altijd veel zelf gedaan en stapt bijna overal zelf op af. Ze was vroeger erg verlegen maar is steeds een stapje verder gegaan. Haar ouders stimuleerden haar wel maar Mireille wilde niet dat ze meegingen. Ze voelt zich niet altijd even veilig in de stad, vooral het openbaar vervoer met al zijn veranderingen en vertragingen roept gevoelens van onzekerheid en onveiligheid op.

Ze snapt het wel als mensen met een verstandelijke beperking naar 'gewone' activiteiten willen gaan - dat wil ze zelf ook - maar ze vindt het ook prettig om 'met elkaar' dingen te doen. De verwachte prestaties bij 'gewone' fitness bijvoorbeeld zijn voor haar te inspannend. Ze pleit voor een eerste ontvangst en een wenperiode bijvoorbeeld, alvorens mensen helemaal in reguliere activiteiten mee gaan draaien. (verslag miniconferentie, 24 april 2003).

aanbeveling 4: Prisma ontwikkelt zich geleidelijk tot expertisecentrum. Haar aandeel in de te organiseren activiteiten loopt langzaam terug en het aandeel dat de welzijnsorganisaties voor hun rekening nemen, loopt navenant op. Let op: het lukken van deze aanbeveling is sterk afhankelijk van de opvolging van de eerste drie aanbevelingen.

5. Categoriele voorzieningen voor migranten-gehandicapten en hun netwerk

Voor bepaalde migrantengroepen, bijvoorbeeld ouders met een gehandicapt kind die nu uit schaamte en onwetendheid niet de deur uit komen, zou categoriele opvang binnen het buurtcentrum een belangrijke *tussenstap* zijn om uit hun isolement te komen en de kinderen een gezamenlijke speelgelegenheid te bieden.

aanbeveling 5: Met Prisma, het Migrantenplatform Gehandicapten Amsterdam en relevante welzijnsorganisaties wordt bekeken voor welke groepen welke (aparte) activiteit gewenst is en hoe die (voorlopig) gezamenlijk vorm kan krijgen.

6. Verdunning

De zorginstellingen hebben ook te maken met mensen met heel ernstige of dubbele handicaps. 'Met hen loop je niet zomaar het buurthuis binnen.' Zonder ervan uit te gaan dat dit nooit zou lukken of dat dit niet wenselijk zou zijn, voor deze groepen is omgekeerde integratie ook een optie. Het is goed denkbaar en het gebeurt ook al dat zorginstellingen mensen uit de buurt expliciet uitnodigen aan hun activiteiten deel te nemen, zodat verdunning optreedt. Een andere mogelijkheid is dat zorginstellingen hun personeel uitlenen, om menging in een bepaalde activiteit mogelijk te maken.

aanbeveling 6: Zorginstellingen stellen eigen activiteiten open voor buurtbewoners en lenen hun activiteitenbegeleiders uit aan het buurthuis voor een aangewezen activiteit.

Onvoorbereid

Wij zijn verschillende mensen met een verstandelijke handicap tegengekomen die zelf, zonder begeleiding, aan 'gewone' activiteiten meedoen. Soms gaat dat heel goed. Helaas is het geen uitzondering dat het misloopt. De andere deelnemers, die niet zijn voorbereid op de deelname van iemand met een verstandelijke handicap, voelen er op een gegeven moment niet meer voor zich aan te passen. Er ontstaan irritaties. Het loopt mis. Uiteindelijk houden beide partijen er een vervelend gevoel aan over. Dat gevoel kan lang blijven hangen. De organisatie houdt dan voorlopig de boot af als het om deelname van mensen met een verstandelijke beperking gaat. Dat moeten we zien te voorkomen. (Feitsma en Hamming, 1999).

7. Vrijwilligersbeleid - twee aspecten

Mensen met beperkingen willen zich net als andere mensen graag nuttig maken. Vrijwilligerswerk biedt daar doorgaans een goede gelegenheid voor. Heden ten dage worden echter aan vrijwilligers steeds hogere eisen gesteld. Men moet bijvoorbeeld - ook volgens dit rapport - met mensen met beperkingen kunnen werken. Maar wat blijft er dan over voor de mensen met beperkingen om in een beschermde omgeving ervaring op te doen met maatschappelijke participatie? Voor het vrijwilligersbeleid in het welzijnswerk betekent dit twee dingen: ten eerste is het belangrijk dat gezocht wordt naar mogelijkheden voor vrijwilligerswerk voor mensen uit kwetsbare groepen en dat men voorziet in extra ondersteuning - bijvoorbeeld door een maatje ter plaatse - zie de tweede aanbeveling.

Ten tweede is het belangrijk dat vrijwilligers die met kwetsbare groepen of individuen werken extra ondersteuning ontvangen van de verantwoordelijke professional, de SPD, Prisma of van wie daar ook voor in aanmerking komt.

Ten derde is het belangrijk te beseffen dat *lotgenoten* elkaar tot steun kunnen zijn.

aanbeveling 7: Het vrijwilligersbeleid van de welzijnsinstelling anticipeert enerzijds op de wens van mensen met een verstandelijke beperking om vrijwilligerswerk te doen; dat vraagt om extra ondersteuning. Anderzijds vragen de al zittende vrijwilligers wellicht extra ondersteuning en bemoediging voor het (nieuwe) werk met mensen met bijvoorbeeld een verstandelijke beperking. Daarin kan worden voorzien door bijvoorbeeld Prisma die een schat van ervaring op dit terrein heeft.

8. Werknemersvrijwilligerswerk

Zonder vrijwilligers kunnen we niets verzuchtte Jan Anton den Rooijen van Prisma. Malène Duijst van de Federatie van Ouderverenigingen noemt vrijwilligers de brug naar integratie. Hoewel Prisma, de buurthuizen en de zorginstellingen met zeer veel vrijwilligers werken - het zijn er niet genoeg. Een oriëntatie op het zogenaamde

Participatieproject

Het Kinderdagcentrum Omega in Amsterdam Zuid-Oost richt zich op ernstig meervoudig complex gehandicapte kinderen van 3 tot 17 jaar. Door middel van een *participatieproject* probeert men een aantal kinderen van Omega in contact te brengen met niet-gehandicapte kinderen in reguliere instellingen. De kinderen van Omega bezoeken enige uren per week een schoolklas, een peuterinstuif of een kinderactiviteit in het buurthuis. Op deze manier wordt gewerkt aan de acceptatie en integratie van mensen met een handicap in de lokale samenleving. Kinderen van Omega krijgen de gelegenheid om contacten te leggen met niet-gehandicapte kinderen; kinderen van de basisscholen en buurthuizen krijgen de gelegenheid kennis te maken met ernstig gehandicapte kinderen. Ouders van niet-gehandicapte kinderen maken kennis met ouders van gehandicapte kinderen. Begeleiders en leerkrachten van reguliere instellingen maken kennis met gehandicapte kinderen. Ze gaan de mogelijkheden van deze kinderen zien binnen hun instellingen. (Kuiper, 2000)

Het Goede Doel

Wij hebben de Stichting *Het Goede Doel* opgericht om onze werknemers niet acht uur per dag vijf dagen per week met geld maken bezig te laten zijn. Onze werknemers worden door Prisma ingeschakeld voor allerlei sportactiviteiten. Soms moeten we mensen even porren, maar eigenlijk komen ze er altijd heel enthousiast vandaan. Men komt in aanraking met een andere wereld en dat verrijkt. Het beschermde wereldje van mensen 'strak in het pak' wordt opengemaakt. (Frank Onink van het beursbedrijf IMC)

werknemersvrijwilligerswerk is in deze de moeite waard. Volgens Henk Kinds van *Community Partnership* worden mensen uit het bedrijfsleven veel te weinig door de sociale sector uitgenodigd om zich mee in te zetten voor sociale vraagstukken. Steeds meer bedrijven willen iets maatschappelijks doen. Men ziet dat het werknemers goed doet zich gezamenlijk voor niet werk-gerelateerde doelen in te zetten. De sociale sector heeft in die zin het bedrijfsleven iets te bieden: een plek om vrijwillig zinvol bezig te zijn.

aanbeveling 8: Welzijns- en zorginstellingen oriënteren zich op bedrijven en proberen hen te verleiden tot een welomschreven inzet. Goed bekeken moet worden welke activiteiten zich hiervoor lenen.

9. Opleidingen

Opleidingen zouden hun studenten veel beter moeten voorbereiden op de vermaatschappelijking. Het werk in zowel de sociaal-culturele sector als de zorg worden er beide gevarieerder op. Daarvoor is het overigens wel nodig dat deze sectoren dat zelf ook gaan uitstralen.

aanbeveling 9: Opleidingen als Sociaal Pedagogische Hulpverlening of Cultureel Maatschappelijk Vorming, maar ook een Academie voor Lichamelijke Opvoeding schieten beter in op de vermaatschappelijking.

Het gedachtegoed van o.a. *Kwartiermaken* en *Een theorie van de presentie* moeten vast deel gaan uitmaken van de lesstof.

10. Beeldvorming

In het kader van het werken aan ruimte voor mensen met een verstandelijke beperking is het van essentieel belang te spreken in beelden die engagement mobiliseren, in beelden die uitnodigen tot gezamenlijk optrekken. Steeds moet worden nagegaan

hoe kan worden voorkomen dat de doelgroep overgeleverd wordt aan eenzijdige beeldvorming waarin alleen de verschillen centraal staan, zonder te vervallen in onverschilligheid met betrekking tot de verschillen.

aanbeveling 10: De centrale stad, de stadsdelen de categorale organisaties en het welzijnswerk zoeken in samenwerking met ouder- en cliëntenorganisaties naar creatieve mogelijkheden om de beeldvorming rond mensen met beperkingen en handicaps positief te beïnvloeden.

Campagnes om vrijwilligerswerk te doen, om in de zorg of het welzijnswerk te gaan werken of een opleiding in die richting te volgen, zouden daaraan gekoppeld kunnen worden.

7. WAAR HET HUIS GEEN ZORG KRIJGT VINDT DE ONTMOETING NIET PLAATS

Epiloog

Het streven naar integratie van mensen die anders zijn - in casu verstandelijk beperkt - confronteert de samenleving met frictie, met ongemakkelijkheid, met mensen die niet zomaar passen. *Juist deze frictie noopt tot reflectie op de gewone gang van zaken.* Dat is wat met bovenstaande titel wordt aangekaart: 'waar het huis geen zorg krijgt vindt de ontmoeting niet plaats'. Het huis is hier metafoor voor de samenleving of ... het buurthuis. Zonder de komst van mensen met een verstandelijke beperking voor te bereiden, kan van een werkelijke ontmoeting geen sprake zijn. Zonder speciale inzet zal de ontmoeting met de ongewone ander op niets uitlopen. Een integratie zonder dat de ander 'als ander' kan verschijnen dwingt tot eenzijdige aanpassing. Als we mensen met een verstandelijke beperking een ander perspectief willen bieden dan dat van onderdrukkende of onmogelijke gelijkwording, zal de normale gang van zaken moeten worden opgeschort. Deze opschorting is als kwartiermaken aan te duiden: 'de zorg voor het huis', het voorbereiden van een plek van ontmoeting, een plek waar de ander 'ander(s)' kan zijn.

In dit onderzoek is geprobeerd te verkennen wat nodig is om mensen met een verstandelijke beperking in het sociaal-cultureel werk welkom te heten. Hier zij benadrukt dat het om een beperkt onderzoek gaat. De focus op het sociaal-cultureel werk blijkt terecht, maar er is niet mee gezegd dat het buurthuis de enige voorziening is op het gebied van vrijetijdsbesteding. Het hele veld van sport hebben we laten liggen. Niet omdat het niet belangrijk is; wel omdat er bij de sportorganisaties zelf en bij de gemeente al meer aandacht voor 'aangepast sporten' bestaat (Dienst Welzijn Amsterdam). In ons verslag wordt evenmin de hele integratieproblematiek behandeld. Moeiten we overigens wel spreken over het integratievraagstuk of gaat het hier om *de vraag*

van mensen met een verstandelijke beperking 'dat het gewoon is dat we er zijn'? In het literatuuronderzoek is voor een inhoudelijke insteek gekozen; voor zover er in het land al sprake is van 'een aanpak' of van 'projecten' verschilt de context vaak dusdanig dat de voorbeeldfunctie beperkt is. Dat wil niet zeggen dat we in reactie op dit verslag niet graag van voorbeeldige projecten horen! Een laatste opmerking betreft het instrument cliëntenpanel. Vooral dankzij de verhalen in de wandelgangen en de kritische reflectie van de werkgroep is het verzamelde materiaal gaan spreken. In een vervolgonderzoek behoeft de methode van het panel zelf verdere aanpassing.

Literatuur

APCP, IGPB (1999) *Reflectie raadplegingen GGz volgens de methodiek cliëntenpanel*, Amsterdam

Baart, Andries (2001) *Een theorie van de presentie*, Lemma

Baart, Andries (2002) Meer gelijk dan eigen. Betekenis van de presentiebenadering voor de vermaatschappelijking, in: Doortje Kal, Teksten over kwartiermaken, *Actiomabericht* 2002/2

Baart, Andries (2003) Sector dreigt te vervallen tot het bellemeisje van de baas, *Opinie, Zorg en Welzijn*, 11 juni 2003

Buntinx, W.H.E. (2003) Wat is een verstandelijke handicap? Definitie, assessment en ondersteuning volgens het AAMR-model, *Nederlands Tijdschrift voor de zorg aan verstandelijk gehandicapten* (NTZ) 1/2003

Daane, Liza en Nienke Vreugdenhil, *Samen sta je sterker! Vooronderzoek ondersteuning in de vrije tijd van mensen met een handicap* (conceptversie 2, oktober 2002), SPD Amstel en Zaan

Dane, Liza (2003) *Plan van aanpak maatjesproject*, SPD Amstel en Zaan

Dienst Welzijn Amsterdam, *Wegwijzer Aangepast sporten Amsterdam en omgeving*

Feitsma, Marian (tekst), Tineke Hamming (red.) (1999) *Sociale integratie van mensen met een verstandelijke handicap in de woonwijk*, Stichting Provinciaal Ontwikkelingsinstituut Zorg en Welzijn Groningen

Federatie van Ouderverenigingen (1994) *Gewoon doen*

Gemeente Amsterdam (2001) *Dit hebben ouderen in Amsterdam nodig! Basispakket voor alle thuiswonende ouderen*

Heeringa, Nienke, Anneke Sierat, Jeroen Zomerplaag (1999), *Vrijtijdsbesteding en vorming van mensen met een verstandelijke handicap in Zuid-Holland Noord. Verslag van een onderzoek naar vraag en aanbod op het terrein van vrijetijdsbesteding van mensen met een verstandelijke handicap in het werkgebied van Stichting VTV Zuid-Holland Noord*, NIZW

Hortulanus, Roelof (2002) De betekenis van ontmoeting, ontspanning en ontplooiing in het sociaal beleid. Sceptis over het sociaal-cultureel werk, in: dr R.P. Hortulanus en drs J.E.M. Machielse (2002) *Ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het Sociaal Debat*, deel 8, Elsevier

- Hortulanus, Roelof (2002b), Sociaal-cultureel werk: terug van weggeweest?, in: Birgit Oelkers, X-s2 Kennisnetwerk Sociaal Beleid, *Debatjournaal*, 28 november 2002
- Houten, Douwe van (1999) *De standaardmens voorbij. Over zorg, verzorgingsstaat en burgerschap*, Elsevier/De Tijdstroom
- Jongepier, Netty (2003) *Meewerken aan integratie. Geïntegreerde kinderopvang voor kinderen met een handicap*, Somma
- Kal, Doortje (2001) *Kwartiermaken. Werken aan ruimte voor mensen met een psychiatrische achtergrond*, Boom
- Kal, Doortje (2002) Radicale aansluiting, Over presentie en geestelijke gezondheidszorg, *Actioma-bericht* 2002/3
- Kemps, Harrie (2002) Sociale activering of souterrain van de samenleving, in: Provinciale Raad voor de Volksgezondheid en Maatschappelijke zorg in Noord-Brabant, *Jaarbericht* 2002
- Kool, Jacqueline (2002) *Goed bedoeld. Levensbeschouwelijk kijken naar handicap en ziekte*, Uitgeverij Boekencentrum
- Kuiper, Dave (2000) *Community care en het sociaal cultureel werk*, Samenwerkingsproject tussen sDG en HVU-SPH, Faculteit Sociaal Agogische Opleidingen te Utrecht
- Lensink, Brian (1997) Goed netwerk, leuker leven, in: *NIZW-nieuwsbrief* van maart
- Mans, Inge (1998) *Zin der zotheid. Vijf eeuwen cultuurgeschiedenis van zotten, onnozelen en zwakzinnigen*, Bert Bakker
- Meijer, Loes en Piet Driest (IWZ-VEBO, Utrecht) (2002) *Een eigen huis en altijd iemand in de buurt. Welzijn voor zorgafhankelijke wijkbewoners. Innovatieprogramma wonen en zorg*, Rotterdam
- Migranten Platform Gehandicapten, Amsterdam en omstreken (2002) *Het duwtje in de rug*, Jaarverslag 2001-2002
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2002) *Modernisering AWBZ. Klanten kiezen*
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (2003) Brief dd. 15 april 2003 aan Somma omtrent SPD nieuwe stijl.
- Mommaas, Hans (2002) Vrije tijd, cultuur en burgerschap. Naar een nieuwe publieke bemoeienis met de vrije tijd, in: dr R.P. Hortulanus en drs J.E.M. Machielse (2002) *Ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het Sociaal Debat*, deel 8, Elsevier

Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) en Landelijke Federatie Belangenorganisaties Onderling Sterk (2000) *Ask me! Mensen met een verstandelijke handicap over de kwaliteit van hun bestaan*. Verslag van het onderzoek onder cliënten van SPD Amstel en Zaan.

Overkamp, Els (2000) *Instellingen nemen de wijk. Een analyse van het beleid inzake de deconcentratie van instellingen voor mensen met een verstandelijke handicap en zijn empirische effecten*, Van Gorcum

Padje, Sharon van 't, Liselot Rooimans, Aleida van der Wal, Madelon Westerbeek, Kevin Wever (2001) *Maatschappelijke integratie van mensen met een verstandelijke beperking. Wat zijn de behoeften en wensen van de cliënten en wat zijn de mogelijkheden tot maatschappelijke integratie in de buurt van twee locaties van IJlanden: Dusartstraat 17 en Jan Luykenstraat 19*, Hogeschool van Amsterdam, Bedrijfskunde en Logistiek, Human Logistics

Post, Marcel en Manon Verdonschot (2003) *Instrument ter beoordeling van de invloed van de Omgeving op Participatie. Een instrument voor de beoordeling van omgevingsfactoren van invloed op participatie in de samenleving door mensen met een verstandelijke handicap*

Provincie Noord-Holland (1997) *Startnotitie Zorg voor verstandelijk gehandicapten in de provincie Noord-Holland*

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2001) *Kwetsbaar in kwadraat. Krachtige steun aan kwetsbare mensen*, RMO advies

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2002) *De handicap van de samenleving, over mogelijkheden en beperkingen van community care*, RMO advies

Raad voor de Volksgezondheid & Zorg (2002) *Samen leven in de samenleving, Community care en community living*; advies, RVZ, Zoetermeer

Raad voor de Volksgezondheid & Zorg (2002) *Knelpunten in de samenleving. Achtergrondstudies bij het advies Samen leven in de samenleving*, RVZ, Zoetermeer

Regiovisie voor de Verstandelijk Gehandicaptenzorg voor de Sub-WZV-regio Amsterdam, 15 februari 1999, gemeente Amsterdam

Reinders, J.S. (1996) *'Wat niets kan worden stelt niets voor.'* Mensen met een ernstige verstandelijke handicap in het licht van de hedendaagse gezondheidsethiek. Een kritische uiteenzetting (oratie), 's-Heeren Loo

Reinders, J.S. (2003) Mensen vinden mensen - Een stelling over deprofessionalisering, column in *Nieuwsbrief Sociale Netwerken*, NIZW

Smit, Bertho en Ad van Gennep (1999) *Netwerken van mensen met een verstandelijke handicap. Werken aan sociale relaties: praktijk en theorie*, NIZW

- Spaink, Karin (1994) 'Lichaam is lot - and so what?', in: Paul van Tongeren (red.), *Het lot in eigen hand*, Gooi & Sticht
- Spierts, Marcel en Nico de Boer (2000) Inleiding: Reflectieve professionaliteit, in: Marcel Spierts, *Werken aan openheid en samenhang. Een nadere verkenning van culturele en maatschappelijke vorming*, Elsevier
- Sprinkhuizen, Ard en Radboud Engbersen (2002) Binnen op de bingo, in: dr R.P. Hortulanus en drs J.E.M. Machielse (2002) *Ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het Sociaal Debat*, deel 8, Elsevier
- Tonkens, Evelien (1999) *Het zelfontplooiingsregime. De actualiteit van Dennendal en de jaren zestig*, Bert Bakker
- Taskforce Vermaatschappelijking geestelijke gezondheidszorg (2002) *Erbij horen*
- Vanier, J., e.a. (1982) *The challenge of l'Arche*, Londen
- Voster, Maarten en Annelies Acda, *Een sociaal signaal. Advies over sociale meldpunten en maatschappelijke steunsystemen in de Amsterdamse stadsdelen*, 2003
- Vries, Ineke de (2002) in: Birgit Oelkers/X-s2 Kennisnetwerk Sociaal Beleid, Debatbundel *Sociaal-cultureel werk: bruggen bouwen, entertainment, of empowerment?* 28 november 2003
- Vries, Ineke de en Alice Schippers (2002) Afstemming tussen zorg en welzijn: een eis van deze tijd, in: dr R.P. Hortulanus en drs J.E.M. Machielse (2002) *Ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het Sociaal Debat*, deel 8, Elsevier
- Waal, Vincent de (2002) Competente professionals in het sociaal-culturele domein: 'back to basics', in: dr R.P. Hortulanus en drs J.E.M. Machielse (2002) *Ontmoeting, ontspanning en ontplooiing. Het Sociaal Debat*, deel 8, Elsevier
- Weeghel, Jaap van (1996) Een maatschappelijk steunstelsel: venster op de wereld? in: *Passage, tijdschrift voor rehabilitatie*, december, SWP

Bijlage 1: Personen en organisaties betrokken bij het onderzoek

Leden van de begeleidingscommissie

Jan-Anton den Rooijen	: Opdrachtgever van het onderzoek Stichting Prisma
Willy Demollin	: Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Gemeente Amsterdam
Malène Duijst	: Federatie van Ouderverenigingen
Jill Greven	: Stadsdeel Oud-West
Jos Noordover	: Stafmedewerker IJlanden
Onika Pinkus	: Stadsdeel Oud-Zuid
Nienke Vreugdenhil	: SPD Amstel en Zaan

Leden van de werkgroep cliëntenpanel

Mireille Buree
Wil Hooymans
Jan de Jong
Conny Kooijman
Nico Postma

Locaties waar de werkgroep cliëntenpanel onderzoek heeft gedaan:

Buurthuis Chassé	Locaties van de IJLanden:
Buurthuis de Vierhoek	Dusartstraat
Buurthuis de Havelaar	Marcantilaan
Communityschool	Jan Luykenstraat
Marnixbad	Pieter Langendijkstraat
Maarten Lutherkerk	Borgerstraat
Het Circuit	
Tagerijn	
Het Haventje	
Eetcafé Van de Kook	

In het kader van het kwartiermaaktraject is met de volgende personen gesproken:

Malène Duijst	: Federatie van Ouderverenigingen Amsterdam
Onika Pinkus	: deelraad Oud-Zuid
Willy Demollin	: gemeente Amsterdam
Nienke Vreugdenhil	: SPD Amstel en Zaan
Hans Hendriks	: IJlanden
Jos Noordover	: IJlanden
Judith Kruit	: Prisma
Jan-Anton den Rooijen	: Prisma
Pia Schalk	: team <i>Alvast</i> van De Kleine Johannes
Rieme Wouters	: projectleider VGZ/GGZ-expertisenetwerk Amsterdam/Diemen
Botty Veenstra	: Okido
Aysel Disbudak en Jacqueline van der Bilt	: Migranten Platform Gehandicapten, Amsterdam en omstreken
Antoinette Kat	: OSA (Ondernemerskring Sociale Sector)
Kees Buizer	: kinderwerker buurtcentrum De Havelaar van (toen nog) Stichting Welzijn Oud-West (SWOW), nu Combiwel
Aynur Tamay	: Plexat, volwassenen- en migrantenwerk, SWOW, nu Combiwel
Joke Bos	: Amsterdamse Ontmoetings Centrum
Arie van 't Hoog	: maatschappelijke dienstverlening, Combiwel
Matthijs Veldt	: Combiwel
Hans Zuiver	: directeur Combiwel
Henk Kinds	: <i>Community Partnerships</i> (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen)
Frank Onink	: IMC (International Marketmakers Combination)
Marcel Spierts	: Hogeschool Amsterdam en Haagse Hogeschool

Tevens is een bezoek gebracht aan de volgende Prisma-activiteiten: Van de kook, linedancing, zaalvoetbal en judopuppies. Daar is gesproken met vrijwilligers, bezoekers en deelnemers uit de doelgroep, met ouders, met 'gewone' vrijwilligers en met 'werknemersvrijwilligers'.

Tenslotte is deelgenomen aan een regionale dag van *Onderling Sterk* regio Noord-Holland (en aan de conferentie *Vermaatschappelijking - een lokale taak?* gericht op o.a. stadsdelen en de centrale stad op 25 oktober 2002 te Amsterdam.

Aanwezigen op de miniconferentie:

Hans Zuiver : directeur Combiwel
Matthijs Veldt : Combiwel: project sociale activering
Arie van 't Hoog : Combiwel: Maatschappelijke dienstverlening
Kars Klein : tienerwerker Combiwel
Kees Buizer : Combiwel: kinderwerk buurthuis De Havelaar
Lieke Thesingh : wethouder onderwijs en welzijn stadsdeel Oud-Zuid
Femke Roos-Meijer : raadslid Stadsdeel Oud-Zuid
Onika Pinkus : Stadsdeel Oud-Zuid
Jill Greven : Stadsdeel Oud-West
Willy Demollin : Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling Gemeente Amsterdam
Malène Duijst : Federatie van Ouderverenigingen
Jan-Anton den Rooijen : directeur Stichting Prisma
Trudy van Dam : Stichting Prisma
Ingrid Beffers : Stichting Prisma
W. van Luttkhuizen : Kleine Johannes
Pia Schalk : Kleine Johannes
Jos Noordover : IJlanden
Annie Veltman : Okido/SPD Amstel en Zaan
Mireille Buree : Onderling Sterk en IGPB
Annemiek Onstenk : voorzitter
Doortje Kal : onderzoeker IGPB
Jet Vesseur : onderzoeker IGPB

Bijlage 2: Vragenlijst en resultaten:

Project vrijetijdsbesteding van mensen met een verstandelijke beperking

Man	50	44%
Vrouw	64	56%

Leeftijd:

- 20	4	4%
21- 39	29	25%
40- 59	45	39%
60- 79	26	23%
80-	2	2%
niet ingevuld	8	7%

Stadsdeel:

Oud West	39	34%
Oud Zuid	30	30%
Zuid Oost	11	10%
Noord	2	2%
Baarsjes	5	4%
Elders	24	20%

Namen interviewers:

Datum interview:

Plaats van het interview:

Eerst stukje oefenen met bijvoorbeeld:

GTST op televisie vindt u:

- Altijd leuk om naar te kijken
- Soms wel leuk, soms niet
- Nooit leuk om naar te kijken

NU BEGINT DE ECHTE VRAGENLIJST:

1. Waar woont u:

☐ Thuis bij familie	5	4%
☐ Zelfstandig, alleen	7	6%
☐ Zelfstandig met partner en/of kinderen	4	4%
☐ Woonvorm	97	86%

2. Heeft u genoeg vrienden/vriendinnen?

☐ Ja, u heeft genoeg vrienden/vriendinnen	81	71%
☐ Nee, u zou graag méér echte vrienden/vriendinnen willen hebben	33	29%

3. Mogen uw vrienden en vriendinnen langskomen als u dat wilt?

☐ Ja, dat kan altijd	78	68%
☐ U moet dat vooraf vertellen aan leiding, huisgenoten of ouders	11	10%
☐ Nee, u moet eerst toestemming vragen	15	13%
Niet ingevuld	10	9%

4. Heeft u goed contact met uw familie?

☐ Ja	82	72%
☐ Soms wel, soms niet	11	10%
☐ Nee, te weinig	15	13%
☐ Niet van toepassing	6	5%

5. Heeft u voldoende contact met leuke burens en/of kennissen?

☐ Ja	64	56%
☐ Soms	21	19%
☐ Nee	27	24%
Niet ingevuld	1	1%

6. Voelt u zich overdag veilig op straat?

☐ Ja, u voelt zich veilig op straat	71	62%
☐ Soms veilig, soms niet	18	16%
☐ U voelt zich niet veilig op straat	18	16%
Niet ingevuld	7	6%

7. Voelt u zich 's avonds veilig op straat?		
☐ Ja u voelt zich veilig op straat	32	28%
☐ Soms veilig, soms niet	18	16%
☐ U voelt zich niet veilig op straat	48	42%
Niet ingevuld	16	14%
8. Voelt u zich geaccepteerd door andere mensen?		
☐ Ja	68	60%
☐ U voelt zich een beetje geaccepteerd	21	18%
☐ Nee	22	20%
Niet ingevuld	3	2%
9. Verveelt u zich wel eens?		
☐ Nee	77	68%
☐ Soms	24	21%
☐ Vaak	13	11%
10. Begrijpt u de informatie over wat er te doen is in de stad?		
☐ Ja	64	56%
☐ Soms wel, soms niet	15	13%
☐ Nee, de informatie is te moeilijk	28	25%
Niet ingevuld	7	6%
11. Krijgt u hulp als u iets niet begrijpt?		
☐ Ja, Meestal wel	89	78%
☐ Soms wel, soms niet	17	15%
☐ Nee, u krijgt te weinig hulp als u het niet begrijpt	5	4%
Niet ingevuld	7	3%
12. Bent u tevreden over de hulp die u krijgt bij het leggen van nieuwe contacten?		
☐ Ja, u bent tevreden over de hulp bij nieuwe contacten	79	70%
☐ U bent een beetje tevreden over die hulp	12	10%
☐ U bent niet tevreden over de hulp bij nieuwe contacten	10	9%
Niet ingevuld	13	11%

13. Heeft u betaald werk?

☐ Ja	45	40%
☐ Nee	66	58%
Niet ingevuld	3	2%

14. Wat doet u in uw vrije tijd? (meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Niets	12	10%
☐ Een opleiding	5	4%
☐ Sport	45	40%
☐ Buurthuis	33	29%
☐ Kerk	18	16%
☐ Soos	33	29%
☐ Vrijwilligerswerk	17	15%
☐ Uitgaan	51	45%
☐ Anders (sporten, dansen, wandelen, tv kijken e.d.)	78	68%

15. Wat zou u in uw vrije tijd willen doen en hoe vaak per week?

Is door 90 personen (79%) ingevuld.

Vooral uitslapen, sporten, zwemmen, winkelen worden genoemd

16. Hoe zou u dat willen doen?

☐ Bij 'gewone' clubs zonder begeleiding	17	15%
☐ Bij 'gewone' clubs met begeleiding	31	27%
☐ Bij clubs alleen voor mensen met een verstandelijke beperking	21	18%
☐ Bij gemengde clubs	12	10%
Niet ingevuld	33	30%

17. Lukt het u de dingen te doen die u graag wilt doen in uw vrije tijd?

☐ Ja	70	61%
☐ Soms	23	20%
☐ Nee	14	12%
Niet ingevuld	7	7%

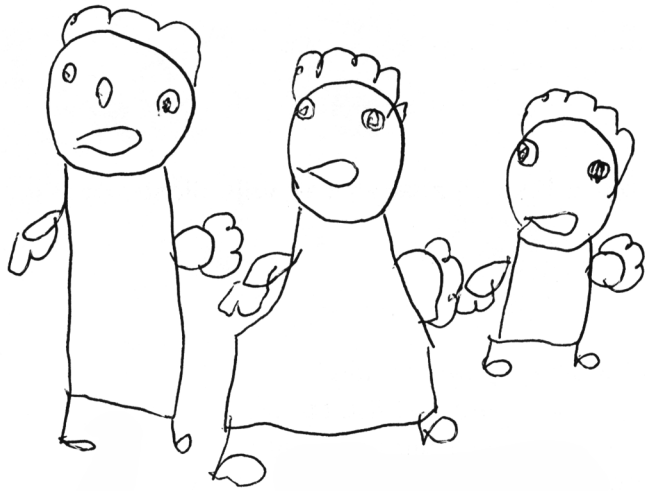
18. Waarom lukken die dingen (soms) niet?		
☐ Ik weet niet hoe ik het moet aanpakken	15	13%
☐ Ik weet niet goed wat er te doen is	3	3%
☐ Ik heb te weinig steun	9	8%
☐ Ik heb te weinig geld	10	9%
☐ Ik durf niet alleen over straat	11	10%
☐ Ik mag niet van mijn familie, begeleiders	2	2%
☐ Ik voel me 'anders', ik voel me niet welkom	2	2%
19. Heeft u hulp bij het zoeken van vrijetijdsbesteding?		
☐ Ja	58	51%
☐ Soms	8	7%
☐ Nee	38	33%
Niet ingevuld	10	9%
20. Zo ja wat voor hulp heeft u?		
Deze vraag is door de helft van de mensen ingevuld.		
De (bege)leiding wordt het meest genoemd. Maar ook familie, vrijwilligers, mentor, consulent.		
21. Zo nee, wilt u hulp bij het zoeken van vrije tijdsbesteding?		
☐ Ja	19	17%
☐ Nee	36	32%
Niet ingevuld	59	51%
22. Wat voor soort hulp wilt u dan?		
☐ Iemand die me iets helpt uitzoeken	11	10%
☐ Iemand die de hele tijd meegaat	9	8%
☐ Iemand die me haalt en brengt	9	8%
☐ Iemand die de eerste keren meegaat	4	4%
☐ Een groepje vrienden/kennissen die meegaat	16	14%
☐ Een maatje met wie ik zelf eens weg kan gaan	9	8%
23. Heeft u genoeg geld om leuke dingen te doen in uw vrije tijd?		
☐ Ja, u kunt genoeg dingen doen	94	82%
☐ Nee, u heeft te weinig geld	19	17%
Niet ingevuld	1	1%

24. Bent u tevreden over het taxi-vervoer/stadsmobiel?

☐ Ja, u bent tevreden over de taxi's	55	49%
☐ Soms wel, soms niet	17	15%
☐ Nee, u bent niet tevreden over de taxi's	21	18%
Niet ingevuld	21	18%

Bij deze vraag is tijdens de gesprekken duidelijk geworden en ook genoteerd door de interviewers dat men wel tevreden is over de busjes en de taxi's maar veel minder over de Stadsmobiel. De Stadsmobiel wordt in 25 interviews met name genoemd als slecht.

Dit onderzoek helpt de gemeente invulling te geven aan het begrip 'sociale netwerken' en de rol van het sociaal-cultureel werk daarbij. Als het gaat om vermaatschappelijking van de zorg stimuleren de teksten het denken over het sociale domein en de opbouw van een gemeentelijk dienstenpakket.

Willy Demollin, directeur SGOA (Stichting Gehandicapten Overleg Amsterdam)

Het is de missie van Combiwel als welzijnsorganisatie om sociale uitsluiting tegen te gaan. Het buurtcentrum moet daartoe het sociale hart van de wijk vormen - ook voor mensen met beperkingen! Dit onderzoek heeft ons in die keuze bevestigd.

Hans Zuiver, directeur Combiwel

